

**Міністерство освіти та науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства**

Кваліфікаційна робота

на тему:

**«Соціально-економічна політика «Нового курсу»
Ф. Д. Рузвельта у США (1933–1939 рр.)».**

**Спеціальність 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія)»**

**Здобувачки вищої освіти освітньо-
кваліфікаційного рівня «бакалавр»**

Прокоп'юк Уляни Сергіївни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

кандидат історичних наук, доцент

Костюк Леся Володимирівна

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор історичних наук, професор

Кліш Андрій Богданович

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ (1933–1936 рр.).....	17
2.1. Надзвичайні заходи у фінансовій сфері: стабілізація банківської системи та відмова від «золотого стандарту».....	16
2.2. Пряме втручання держави у промисловість та сільське господарство (аналіз законів NIRA та AAA).....	24
2.3. Державна політика у сфері зайнятості: досвід створення Адміністрації цивільних робіт (CWA) та Громадянського корпусу охорони природи (CCC).....	35
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНИЙ ВЕКТОР ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ (1935–1939 рр.).....	47
3.1. «Другий Новий курс»: перехід від антикризових заходів до побудови системи соціальних гарантій.....	47
3.2. Запровадження обов’язкового соціального страхування (Social Security Act) та нові засади трудового права (Закон Вагнера).....	54
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «НОВОГО КУРСУ» Ф. Д. РУЗВЕЛЬТА У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ ОПРАЦЮВАННЯ.....	62
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

AAA (*Agricultural Adjustment Act*) – Закон про регулювання сільського господарства 1933 р.

CCC (*Civilian Conservation Corps*) – Громадянський корпус охорони природи.

CWA (*Civil Works Administration*) – Адміністрація цивільних робіт.

FDIC (*Federal Deposit Insurance Corporation*) – Федеральна корпорація страхування депозитів.

FHA (*Federal Housing Administration*) – Федеральна житлова адміністрація.

FERA (*Federal Emergency Relief Administration*) – Федеральна адміністрація надзвичайної допомоги.

HOLC (*Home Owners' Loan Corporation*) – Корпорація позик домовласникам.

NIRA (*National Industrial Recovery Act*) – Закон про відновлення національної промисловості 1933 р.

NLRA (*National Labor Relations Act*) – Національний закон про трудові відносини 1935 р., або Закон Вагнера.

NLRB (*National Labor Relations Board*) – Національна рада з трудових відносин.

NRA (*National Recovery Administration*) – Національна адміністрація відновлення.

NYA (*National Youth Administration*) – Національна молодіжна адміністрація.

PWA (*Public Works Administration*) – Адміністрація громадських робіт.

SEC (*Securities and Exchange Commission*) – Комісія з цінних паперів і бірж.

SSA (*Social Security Administration*) – Адміністрація соціального забезпечення.

TVA (*Tennessee Valley Authority*) – Адміністрація долини Теннессі.

WPA (*Works Progress Administration / Work Projects Administration*) – Адміністрація прогресу робіт / Адміністрація проєктів громадських робіт.

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічна політика адміністрації Ф. Рузвельта у 1933–1939 рр. стала одним із найважливіших прикладів трансформації ролі держави в умовах масштабної економічної та соціальної кризи. Велика депресія 1929–1933 рр. спричинила глибокі структурні потрясіння в американському суспільстві, що проявилися у різкому скороченні промислового виробництва, масовому безробітті, хвилі банкрутств банків і підприємств, загостренні соціальних суперечностей та втраті довіри населення до принципів економічного лібералізму й механізмів ринкового саморегулювання. За таких обставин адміністрація Ф. Рузвельта була змушена відмовитися від традиційної політики невтручання держави в економічні процеси та перейти до активного державного регулювання, що стало визначальною рисою політики «Нового курсу».

Водночас «Новий курс» означав не лише комплекс антикризових заходів, а й формування нової моделі взаємовідносин між державою, суспільством та економікою. Федеральний уряд поступово перебрав на себе низку функцій, які раніше не були характерними для американської політичної традиції. Насамперед це стосувалося регулювання банківсько-фінансової системи, контролю за промисловим та аграрним виробництвом, реалізації масштабних програм зайнятості населення, розвитку системи соціального страхування, а також посилення захисту трудових прав і підтримки соціально вразливих верств населення. У результаті проведених реформ було закладено підвалини сучасної системи соціального забезпечення та змішаної економічної моделі США, у межах якої поєднувалися ринкові механізми господарювання з активною регулятивною та соціальною функцією держави.

Важливість теми зумовлена різноманітністю її інтерпретацій у сучасній історіографії. Частина дослідників розглядає «Новий курс» як ефективну демократичну відповідь на економічну кризу, що сприяла стабілізації господарства, збереженню соціальної рівноваги та зміцненню інституцій американської демократії. Натомість інші акцентують на суперечливості реформ,

зростанні ролі державного контролю, посиленні бюрократизації економічного життя, нерівномірному впливі заходів на різні соціальні групи та неповному подоланні безробіття до початку Другої світової війни. Це зумовлює потребу комплексного аналізу соціально-економічної політики адміністрації Рузвельта з урахуванням як її досягнень, так і внутрішніх суперечностей.

Актуальність дослідження посилюється також його значенням для сучасного розуміння механізмів державного регулювання в умовах економічних криз. Досвід «Нового курсу» часто розглядається як приклад поєднання ринкової економіки з активною соціальною політикою держави. Аналіз реформ дозволяє простежити, яким чином державні інституції можуть впливати на стабілізацію фінансової системи, зменшення безробіття, підтримку виробництва та формування системи соціального захисту. У цьому контексті проблема державного втручання в економіку, започаткована реформами «Нового курсу», зберігає актуальність і в умовах сучасних глобальних кризових процесів.

Таким чином, актуальність дослідження полягає в необхідності комплексного осмислення соціально-економічної політики адміністрації Ф. Рузвельта як одного з визначальних етапів розвитку США у XX ст. «Новий курс» започаткував масштабне розширення ролі федеральної держави в економічній і соціальній сферах, вплинув на формування американської моделі державного регулювання та став важливим історичним прикладом подолання системної кризи через поєднання економічних реформ і соціальної політики.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у комплексному дослідженні соціально-економічної політики адміністрації Ф. Рузвельта у США в 1933–1939 рр., з'ясуванні основних напрямів реформ «Нового курсу», механізмів їх реалізації, результатів та історичного значення для розвитку американської держави та становлення системи державного регулювання економіки.

Реалізація задекларованої цієї мети потребує вирішення наступних **завдань:**

- 1) проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження;

- 2) дослідити історичні передумови формування політики «Нового курсу» в умовах Великої депресії;
- 3) розглянути надзвичайні заходи адміністрації Ф. Рузвельта у фінансовій сфері та процес стабілізації банківської системи;
- 4) з'ясувати особливості державного регулювання промисловості й сільського господарства через закони NIRA та AAA;
- 5) визначити роль програм громадських робіт і зайнятості у подоланні наслідків Великої депресії;
- 6) дослідити формування системи соціального захисту та трудового законодавства в період «Нового курсу»;
- 7) оцінити результати та історичне значення соціально-економічної політики Ф. Д. Рузвельта для розвитку США;
- 8) визначити особливості вивчення теми «Нового курсу» Ф. Рузвельта у шкільному курсі всесвітньої історії та методичні підходи до її опрацювання в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження є внутрішня політика США в період президентства Ф. Рузвельта та процес державного регулювання соціально-економічних відносин у США.

Предмет дослідження – особливості реалізації соціально-економічних реформ «Нового курсу» Ф. Рузвельта, їхній вплив на фінансову систему, промисловість, сільське господарство, сферу зайнятості та систему соціального захисту населення США у 1933–1939 рр.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1933–1939 рр. Нижня межа зумовлена приходом Ф. Рузвельта до влади та початком реалізації політики «Нового курсу» в умовах Великої депресії. Верхня межа визначається завершенням основного етапу реформ наприкінці 1930-х рр. та поступовим переорієнтуванням американської адміністрації на зовнішньополітичні питання в контексті загострення міжнародної ситуації напередодні Другої світової війни. Водночас для повнішого розуміння передумов формування соціально-

економічної політики адміністрації Рузвельта у роботі частково розглянуто економічний розвиток США у 1920-х рр. та біржову кризу 1929 р.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі застосовано як загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація), так і спеціально-історичні методи дослідження. Зокрема, конкретно-історичний метод дав змогу дослідити факти, явища та події, пов'язані з реалізацією політики «Нового курсу» у США в 1933–1939 рр.; історико-генетичний метод використано для простеження причин виникнення Великої депресії та формування соціально-економічної політики адміністрації Ф. Рузвельта; історико-порівняльний метод дозволив зіставити різні напрями реформ «Нового курсу» та підходи до їх оцінки в історіографії. Також застосовано елементи системного та структурно-функціонального підходів, що дало можливість розглянути політику «Нового курсу» як цілісну систему державного регулювання економічної й соціальної сфер та визначити ефективність її основних механізмів у подоланні наслідків Великої депресії.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі соціально-економічної політики адміністрації Ф. Рузвельта як цілісної системи державного регулювання в умовах Великої депресії. У роботі політику «Нового курсу» розглянуто не лише як антикризову програму, а й як ключовий етап формування американської моделі соціальної держави та змішаної економіки. Це дає змогу глибше осмислити значення реформ Ф. Рузвельта для подальшого розвитку системи державного регулювання, соціального захисту населення та трудових відносин у США.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що основні положення та висновки кваліфікаційної роботи можуть бути використані під час написання праць із всесвітньої історії, у процесі вивчення курсів «Історія США», «Новітня історія країн Європи та Америки», а також для подальшого дослідження соціально-економічної політики адміністрації Ф. Рузвельта та проблем державного регулювання економіки в умовах кризових явищ.

Крім того, дослідження має виразний освітній і педагогічний потенціал. На основі отриманих результатів можуть бути розроблені навчальні матеріали, методичні рекомендації, презентації та елементи проблемного навчання для шкільного курсу всесвітньої історії. Вивчення теми «Нового курсу» сприятиме розвитку в учнів критичного мислення, уміння аналізувати причинно-наслідкові зв'язки історичних процесів, оцінювати роль держави в подоланні економічних криз і розуміти особливості соціально-економічного розвитку США у XX ст. Матеріали дослідження можуть бути використані під час вивчення тем, пов'язаних із Великою депресією, реформами Ф. Рузвельта та розвитком системи державного регулювання в країнах Заходу.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Бакалаврська робота виконана в межах наукового напрямку кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Релігія і Церква у контексті світових і суспільних трансформацій» (державний номер реєстрації 0123U101108) та «Україна-Європа-Світ: цивілізаційні аспекти розвитку» (державний номер реєстрації 0120U101569).

Апробація результатів дослідження. Перші результати дослідження були апробовані на II Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених» (м. Тернопіль), де було представлено доповідь на тему: «Трудова політика адміністрації Франкліна Рузвельта (1933–1939 рр.)». За матеріалами виступу опубліковано тези доповіді. Подальші результати дослідження були висвітлені під час участі у V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Future of Work: Technological, Generational and Social Shifts» (м. Дніпро), де представлено доповідь на тему: «Державна політика зайнятості США у контексті «Нового курсу» Ф. Рузвельта». Окремі аспекти роботи також були представлені на V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Recent Trends in Science» (м. Дніпро) у доповіді: «Запровадження обов'язкового соціального страхування (Social Security Act) та нові засади трудового права (Закон Вагнера)».

Структура кваліфікаційної роботи. Бакалаврська робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.

Проблематика соціально-економічної політики адміністрації Ф. Рузвельта у 1933–1939 рр. належить до числа найбільш досліджених у сучасній історіографії США XX ст. Це зумовлено тим, що «Новий курс» став не лише комплексом антикризових заходів, а й важливим етапом переосмислення ролі держави в економічному та соціальному житті. У науковій літературі він розглядається як відповідь на Велику депресію, спроба стабілізації капіталістичної системи, перехід до активнішого державного регулювання, а також як підґрунтя формування американської моделі соціальної держави. Водночас оцінки «Нового курсу» залишаються неоднозначними. Частина дослідників підкреслює його стабілізаційне та реформаторське значення, ефективність у подоланні наслідків економічної кризи та зміцненні інституцій державного управління. Інші акцентують на суперечливості й непослідовності окремих реформ, посиленні ролі державної бюрократії, обмеженій ефективності деяких програм, а також на неоднозначному впливі заходів «Нового курсу» на різні соціальні групи населення.

Класичну основу американської історіографії становлять праці А. Шлезінгера-молодшого, В. Лейхтенбурга, Дж. Макгрегора Бернса, Р. Гофстедтера та Д. Кеннеді. Так, А. Шлезінгер-молодший [85; 86] розглядав «Новий курс» передусім як демократичну відповідь на кризу капіталістичної системи та інструмент збереження американської демократії. На його думку, Ф. Рузвельт діяв переважно прагматично, без чітко сформульованої довгострокової програми, а сам «Новий курс» являв собою систему експериментальних заходів, спрямованих на поступову стабілізацію економіки та суспільства.

Значимо, що В. Лейхтенбург [45] навпаки аналізував «Новий курс» як етап глибокої трансформації американської держави та розширення повноважень федерального уряду. Особливу увагу він приділяв програмам громадських робіт, політиці зайнятості, діяльності федеральних агентств і формуванню системи соціального регулювання.

Д. Макгрегора Бернса [6] в своєму дослідженні характеризував Ф. Рузвельта як гнучкого політичного лідера, здатного поєднувати прагматизм, реформаторство та політичне маневрування. Біографічний підхід також представлений у праці Р. Даллека, де акцент зроблено на особистості президента, його стилі керівництва та впливі індивідуальних якостей на реалізацію реформ [18]. Питання ролі особистості в кризових процесах розглядав і А. Лозинський [46].

Важливе місце в історіографії посідає праця Д. Кеннеді, у якій «Новий курс» розглянуто в широкому соціальному контексті доби Великої депресії та Другої світової війни [34]. Автор аналізує не лише економічні реформи, а й соціальні наслідки кризи для різних груп населення, зокрема фермерів, робітників, безробітних та афроамериканців. Подібний комплексний підхід простежується і в дослідженні «Roosevelt's New Deal» [89].

Окремий напрям історіографії становлять дослідження, присвячені економічним, фінансовим і монетарним аспектам Великої депресії та «Нового курсу». У цих працях акцент робиться на аналізі причин фінансової кризи, механізмів її поширення та ролі грошово-кредитної політики у процесах економічної стабілізації. Так, Дж. К. Гелбрейт [17] у праці аналізував причини біржового краху, спекулятивні процеси на фондовому ринку та вразливість фінансової системи США напередодні кризи. Монетарний підхід до пояснення Великої депресії представлений у дослідженні М. Бордо, присвячених інтерпретації праці М. Фрідмана та А. Шварца [8]. У межах цього підходу кризу пояснено передусім помилками Федеральної резервної системи, скороченням грошової маси та серією банківських панік, що поглибили економічний спад. Подібні ідеї розвивав і Б. Бернанке [5], котрий досліджував роль золотого стандарту у посиленні Великої депресії та його вплив на механізми монетарного відновлення економіки. У сукупності ці праці формують важливий аналітичний блок, що дозволяє розглядати «Новий курс» у контексті фінансових дисбалансів і структурних проблем світової економіки міжвоєнного періоду.

Поряд із позитивними оцінками «Нового курсу» в американській історіографії сформувався також критичний напрям, представники якого акцентують на розширенні ролі держави, суперечливості реформ та їхньому впливі на економічну свободу. У розвідці Р. Гігс зустрічаємо критику реформ Ф. Рузвельта, котрі посилюють роль федеральної влади в економіці [12]. Б. Бернстайн теж підкреслював компромісний характер реформ, спрямованих насамперед на стабілізацію існуючої капіталістичної системи [7]. Критичні інтерпретації також представлені у праці Б. Фолсома [80], де стверджується, що окремі програми Рузвельта могли не сприяти економічному відновленню, а навпаки — посилювати бюрократичне регулювання та обмежувати приватну ініціативу.

Водночас у сучасній історіографії помітне місце посідають дослідження соціальної політики та становлення американської держави добробуту. Так, у праці М. Мартінеса розглядається «Новий курс» як важливий етап формування системи соціального захисту у США [50]. Проблеми соціального страхування та реформування трудових відносин аналізуються у статті Мартін П. та Вівер Д. [49]. Особливе місце в сучасних дослідженнях належить Айрі Кацнельсону, котрий розкриває політичні суперечності «Нового курсу», проблему расової нерівності та обмеженість окремих соціальних реформ [32].

Важливе місце в історіографії посідають також праці загального характеру, присвячені американській політичній традиції та економічній політиці США досліджувального періоду. Серед дослідників можна виділити Р. Гофстедтера [14], Л. Кейзерлінга [33], котрі проводять аналіз американської політичної системи та визначають місце реформ Ф. Рузвельта в розвитку американського лібералізму. Комплексний аналіз економічних реформ подано у дослідженнях «The Economic and Social Policy of Franklin Delano Roosevelt up to the Second World War» та «New Deal Economic Policies: FDR and the Congress, 1933–1938» [77; 20]. Питання житлової та громадської політики розкриваються у праці «Tomorrow a New World: The New Deal Community Program» [40].

Українська історіографія також приділяє значну увагу дослідженню політики «Нового курсу». Узагальнювальні оцінки реформ Рузвельта

представлено у працях А. Трубайчука, М. Камінського, Р. Ріміні, С. Грабовського, М. Юрченка та А. Мазуренка [76; 30; 69; 15; 88; 58; 59]. У цих дослідженнях «Новий курс» розглядається як антикризова політика, що поєднувала державне регулювання економіки, соціальні програми та модернізацію системи державного управління.

Окремі аспекти соціально-економічного курсу Ф. Рузвельта відображені в працях українських дослідників. Зокрема, у розвідках М. Кравченка [41; 42; 43], Л. Шинкаренка [83; 84], О. Комаренка та М. Клюкала [38; 39] висвітлено еволюцію американської соціальної політики, розкрито специфіку реалізації програм громадських робіт, вирішення проблеми зайнятості та особливості житлової політики, а також проаналізовано діяльність Комітету економічної безпеки США.

Аграрні, екологічні та природоохоронні виміри «Нового курсу» висвітлено в працях А. Овчаренка, Г. Савенка, Т. Перги, С. Польовика та Джеймса Дж. Фортуні [55; 60; 74; 64; 81]. Правові аспекти рузвельтівських реформ досліджував І. Долматовим [19], тоді як І. Коляда проаналізував особливості діяльності правої опозиції до політики тогочасної адміністрації [37]. Критичний вектор в оцінці реформ представлений також у праці Г. Зінна «Народна історія США», де автор акцентує на обмеженості соціальних перетворень для найменш захищених і найбільш вразливих верств населення [26].

Важливе значення мають праці, присвячені безпосередньо історіографічному осмисленню «Нового курсу». Зокрема, Ю. Гончар проаналізував сучасний стан і перспективи вивчення цієї проблематики в українському науковому дискурсі [13]. Водночас В. Лушак дослідив процес становлення та еволюції американської історіографії «Нового курсу» в межах хронологічного зрізу від 1930-х до початку 1960-х рр. [47].

Загалом історіографічний доробок, присвячений соціально-економічній політиці Ф. Рузвельта, відзначається репрезентативністю та різноманітністю концептуальних підходів. У науковій літературі «Новий курс» трактується як засадничий етап модернізації системи державного регулювання, трансформації

соціальної сфери та розвитку американської демократії в умовах Великої депресії. Проте в академічному середовищі досі немає єдиної оцінки наслідків цих перетворень: якщо частина дослідників інтерпретує їх як успішну антикризову програму, то інші акцентують на внутрішніх суперечностях реформ, надмірному посиленні ролі федерального уряду та асиметричному (нерівномірному) впливі на різні верстви суспільства.

Джерельна база дослідження охоплює репрезентативний за походженням і змістом масив матеріалів: офіційні документи, законодавчі акти, промови Ф. Рузвельта, виконавчі укази, мемуарні свідчення діячів його адміністрації, документи державних установ США, статистично-аналітичні ресурси. Залучені джерела дають змогу комплексно проаналізувати фінансову, промислову, аграрну, соціальну, трудову, житлову та екологічну складові політики «Нового курсу».

Першу групу джерел становлять офіційні виступи, звернення та публікації самого Ф. Рузвельта. До цієї категорії належить багатотомне видання «The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt», а також перша та друга інавгураційні промови президента [71; 72; 73]. Зазначені матеріали дозволяють реконструювати офіційну позицію тогочасної адміністрації щодо причин економічної кризи, обґрунтування необхідності державного дирижизму та соціальної спрямованості реформ. Особливу аналітичну цінність має виступ Ф. Рузвельта під час першої інавгурації у 1933 р., де задекларовано потребу в невідкладних антикризових заходах, тоді як його звернення 1937 р. демонстрував концептуальний перехід до системних соціальних реформ, фокусуючи увагу на подоланні бідності й безробіття.

Другу групу джерел становлять законодавчі акти та офіційні нормативні документи, що визначали механізми реалізації «Нового курсу». Для аналізу фінансової політики важливим є «Закон про надзвичайну банківську допомогу» 1933 р., котрий заклав правову основу стабілізації банківської системи [23]. Промислову політику адміністрації Рузвельта розкривав «Закон про відновлення національної промисловості» 1933 р., який передбачав створення

системи промислових кодексів, діяльність NRA та PWA [22]. Аграрна політика аналізується на основі «Закону про регулювання сільського господарства» 1933 р., який регламентував державне втручання в аграрний сектор та підтримку фермерів [25]. Важливе значення мають також «Національний закон про трудові відносини» 1935 р., або «Закон Вагнера», «Закон про охорону ґрунтів» 1935 р., «Акт про Теннессійську долину», а також житлові закони 1933, 1934 і 1937 рр. [53; 1; 52; 21; 24; 2]. Ці документи дають можливість простежити процес втручання держави в економіку та формування системи соціального захисту населення.

До третьої групи джерел залучено виконавчі укази президента США. Указ № 6101 (5 квітня 1933 р.) про створення Громадянського корпусу охорони природи розкриває специфіку організації громадських робіт задля мінімізації безробіття [16]. Виконавчий указ № 7086 (26 червня 1935 р.), на підставі якого постала Національна адміністрація у справах молоді (National Youth Administration), ілюструє заходи Білого дому з підтримки студентства та розширення професійної підготовки [51]. Ці акти унаочнюють практичне втілення державного регулювання у сфері зайнятості.

Четверту групу джерел формують спогади урядовців адміністрації Рузвельта. Насамперед це праця Ф. Перкінс «The Roosevelt I Knew» [61], котра розкриває логіку ухвалення рішень у сфері зайнятості та трудових прав. Додатковим джерелом є щоденник Г. Ікса «The Secret Diary of Harold L. Ickes» [27], котрий ілюструє дискусії щодо втілення інфраструктурних та природоохоронних проєктів.

П'яту групу становлять офіційні документи й статистичні дані американських архівів, бібліотек та дослідницьких центрів, зокрема Національних архівів, Бібліотеки Конгресу, Президентської бібліотеки Ф. Рузвельта, Федеральної резервної системи, Адміністрації соціального забезпечення, а також проєктів «Living New Deal Project» і «National Park Service» [3; 4; 9; 28; 54; 57; 62; 67; 68; 70; 78; 79; 82]. Ці матеріали дозволили уточнити параметри реформ, структуру відомств та статистичні показники. Матеріали

ФРС стали основою для аналізу монетарної політики, а ресурси «Living New Deal» та «National Park Service» – для оцінки матеріальних результатів громадських робіт.

Таким чином, використана джерельна база є достатньо широкою та різноманітною. Вона охоплює офіційні документи, законодавчі акти, промови, виконавчі накази, мемуарні свідчення, матеріали державних установ та архівів, що дозволяє комплексно дослідити соціально-економічну політику адміністрації Франкліна Делано Рузвельта у 1933–1939 рр. та оцінити особливості реалізації реформ «Нового курсу».

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ 1933–1936 РР.

2.1. Надзвичайні заходи у фінансовій сфері: стабілізація банківської системи та відмова від «золотого стандарту».

Перший етап «Нового курсу» Ф. Рузвельта був спрямований на подолання найгостріших проявів Великої депресії та стабілізацію економічної системи США. На початку 1933 р. країна перебувала в умовах глибокої фінансової, виробничої, аграрної та соціальної кризи. Банківська система стрімко втрачала довіру населення, вкладники масово вилучали депозити, промислове виробництво різко скоротилося, підприємства закривалися або працювали з неповним завантаженням, а безробіття набуло масового характеру. Не менш складною залишалася ситуація в сільському господарстві: фермери страждали від падіння цін, боргового навантаження, перевиробництва та зниження купівельної спроможності. У цих умовах адміністрація Рузвельта не могла обмежитися традиційними інструментами економічної політики і була змушена перейти до надзвичайних заходів, що передбачали активне втручання федеральної влади у фінансову, промислову, аграрну та трудову сфери [45, с. 21–24; 20, с. 5–6].

Економічна політика першого періоду «Нового курсу» мала виразно експериментальний характер. Її головною метою було оперативне припинення руйнівних кризових процесів, відновлення довіри до банківської системи, пожвавлення виробництва, підтримка фермерства та забезпечення тимчасової зайнятості для мільйонів безробітних. У зв'язку з цим 1933–1936 рр. стали періодом активного пошуку нових інструментів державного регулювання економіки. Саме тоді було здійснено екстрені заходи у банківській сфері, ухвалено Закон про надзвичайну банківську допомогу, розпочато відхід від золотого стандарту, а також зроблено спробу регулювання промисловості через Закон про відновлення національної промисловості. В аграрному секторі реалізація політики ґрунтувалася на Законі про регулювання сільського господарства, тоді як у сфері зайнятості та соціальної підтримки було розгорнуто програми громадських робіт, зокрема діяльність Адміністрації цивільних робіт і

Громадянського корпусу охорони природи [86, с. 90–92, 174–176; 23, с. 1–3; 22; 25; 20, с. 5–7].

Держава почала виконувати функції, які раніше не були для неї характерними в таких масштабах. Вона не лише ухвалювала загальні нормативні акти, а й безпосередньо впливала на діяльність банківської системи, рух золота й валюти, правила промислової конкуренції, рівень заробітної плати, обсяги сільськогосподарського виробництва, доходи фермерів та організацію громадських робіт. Це означало відхід від класичної моделі мінімального державного втручання в економіку та перехід до нової парадигми, в межах якої федеральна влада виступала активним регулятором економічних і соціальних процесів [8, с. 19–22; 12, с. 350; 7, с. 263–288; 19, с. 41–44].

Водночас «Новий курс» не був повністю цілісною або теоретично завершеною програмою. У його межах поєднувалися різні, іноді суперечливі підходи: банківська стабілізація та монетарні експерименти, підтримка приватного підприємництва та посилення регуляторних вимог до промисловості, скорочення аграрного виробництва та одночасна підтримка фермерів, розгортання програм громадських робіт і прагнення зберегти бюджетну стриманість. Саме ця внутрішня суперечливість частково пояснює, чому низка ранніх програм згодом була змінена або визнана неконституційною. Проте їхнє значення полягало в тому, що вони вперше в мирний час настільки масштабно розширили роль федеральної влади в економічному житті США [34, с. 242–243; 20, с. 6–7; 19, с. 41–44; 36, с. 43].

Одним із перших і ключових напрямів економічної політики Ф. Рузвельта стала стабілізація банківської та фінансової системи. Це було зумовлено тим, що на початку 1933 р. американська економіка перебувала в умовах глибокої кризи довіри до грошей, банків і державних інститутів. Масове вилучення депозитів, закриття банків у різних штатах, накопичення населенням готівки й золота, скорочення кредитування та зменшення грошової маси створили ситуацію, за якої реалізація будь-яких антикризових заходів у промисловості чи сільському

господарстві була неможливою без попереднього відновлення фінансової стабільності.

Ідейне обґрунтування такого надзвичайного підходу було сформульоване вже в першій інавгураційній промові Ф. Рузвельта 4 березня 1933 р. Президент наголошував, що країна потребує рішучих дій, а головною загрозою є не лише матеріальні втрати, а й «параліч страху» та втрата довіри. У цьому контексті фінансова стабілізація розглядалася не лише як технічне завдання, а як передумова відновлення суспільної впевненості та здатності держави діяти в умовах кризи [72].

Фінансова криза 1933 р. мала багаторівневий характер. На поверхні вона проявлялася як банківська паніка: вкладники, побоюючись втрати заощаджень, масово вилучали кошти з банківських установ. Водночас глибинна проблема полягала у фрагментованості банківської системи США, її вразливості до локальних банкрутств і критичній залежності від довіри населення. В умовах втрати довіри навіть відносно стабільні банки опинялися під загрозою закриття. Таким чином, банківська криза виступала не лише наслідком Великої депресії, а й механізмом її подальшого поглиблення: скорочення банківської мережі зменшувало кредитування, звужувало грошову масу, посилювало дефляційні процеси та погіршувало становище підприємців, фермерів і споживачів.

Передумови фінансової нестабільності формувалися ще в період біржового буму 1920-х рр. Як зазначав Дж. К. Гелбрейт, крах 1929 р. не був випадковим явищем, а став наслідком тривалого накопичення дисбалансів: спекулятивного зростання вартості акцій, масової купівлі цінних паперів у кредит (на маржі), діяльності інвестиційних трастів і поширеної віри в безперервне зростання ринку. У цьому контексті банківська криза 1930-х рр. була зумовлена не лише панічною поведінкою вкладників, а й глибокою структурною нестабільністю фінансової системи, що накопичилася в попереднє десятиліття [17, с. 150–151].

У межах цього підходу ключовою причиною кризи вважається різке скорочення грошової маси, якого можна було уникнути за умов більш активної політики Федеральної резервної системи [8, с. 19–20]. Зокрема, підкреслюється,

що ФРС не виконала функцію «кредитора останньої інстанції», не забезпечивши належної підтримки банківській системі в умовах паніки. Це спричинило хвилю банкрутств банків і подальше звуження грошового обігу. Ситуація додатково ускладнилася після смерті Б. Стронга, що послабило керівництво Федеральної резервної системи в критичний період [8, с. 21–22].

Банківська криза стала першим випробуванням антикризової політики «ста днів» Ф. Рузвельта. Нова адміністрація діяла надзвичайно оперативно: вже в перші дні президентства було оголошено банківські канікули, а Конгрес швидко схвалив необхідні законодавчі заходи для перевірки фінансових установ та поступового відновлення їхньої роботи [62, с. 5–12]. Це дозволяє розглядати стабілізацію банківської системи як відправну точку раннього етапу «Нового курсу».

Правовою основою цих дій став «Закон про надзвичайну банківську допомогу» від 9 березня 1933 р. У ньому Конгрес офіційно визнав наявність надзвичайної економічної ситуації та необхідність запровадження загальнонаціональних стабілізаційних заходів. Закон також підтвердив рішення президента і міністра фінансів, ухвалені після 4 березня 1933 р., фактично легітимізувавши вже розпочату політику надзвичайного регулювання банківської системи [23, с. 1].

Закон надавав виконавчій владі надзвичайно широкі повноваження. Президент через визначені ним інституції отримував право розслідувати, регулювати або забороняти операції з іноземною валютою, міжбанківські кредитні перекази та платежі, а також обіг, накопичення, переплавлення чи резервування золота і срібла [23, с. 1]. Це означало фактичний перехід фінансової сфери в режим надзвичайного державного контролю, коли держава могла втручатися не лише в діяльність окремих банків, а й у рух валюти, золота та кредитних ресурсів загалом.

Окрема частина закону стосувалася регулювання обігу золота. Міністр фінансів, у разі необхідності захисту валютної системи США, мав право вимагати від фізичних і юридичних осіб передання золота, золотих монет,

зливків або золотих сертифікатів до казначейства в обмін на інші форми законного платіжного засобу. Невиконання цієї вимоги каралося штрафом у розмірі подвійної вартості відповідних активів [23, с. 2]. Це стало важливим кроком до обмеження приватного володіння золотом і поступового згортання золотого стандарту.

Закон також передбачав механізм санації банківської системи. У разі загрози збереженню активів банку контролер грошового обігу міг призначати спеціального консерватора, який отримував повний контроль над документацією та активами установи з метою їхнього збереження до ухвалення остаточного рішення щодо її подальшої діяльності [23, с. 2–3]. Таким чином, держава не лише припиняла діяльність проблемних банків, а й запроваджувала інституційний механізм контрольованого управління для захисту вкладників і фінансових активів.

Важливу роль у відновленні довіри відіграла й політика публічної комунікації Ф. Рузвельта. Його перше радіозвернення («fireside chat»), присвячене банківській кризі, мало на меті пояснити громадськості причини закриття банків, критерії їх подальшого відкриття та необхідність уникнення паніки. Фактично фінансова стабілізація значною мірою спиралася не лише на правові та адміністративні заходи, а й на відновлення суспільної довіри. Швидке повернення депозитів у банківську систему після повторного відкриття банків засвідчило ефективність цього підходу.

Наступним ключовим кроком стала банківська реформа 1933 р., відома як «Закон Гласса–Стіголла». Його значення полягало у структурному розмежуванні комерційного та інвестиційного банкінгу з метою зниження ризиків використання депозитних коштів у спекулятивних операціях. Водночас було створено систему федерального страхування депозитів (FDIC). Як підкреслює М. Бордо, спираючись на концепцію М. Фрідмана та А. Шварц, саме запровадження страхування депозитів із 1934 р. стало ключовим чинником запобігання банківським панікам, оскільки усунуло головний стимул масового вилучення вкладів [8, с. 22].

Це стало однією з найважливіших інституційних змін «Нового курсу». Якщо раніше навіть чутки про нестабільність банку провокували панічне вилучення депозитів, то після запровадження державних гарантій логіка поведінки вкладників суттєво змінилася. Держава взяла на себе функцію гаранта фінансової безпеки, що дозволило стабілізувати банківську систему на довгостроковій основі.

Втім, стабілізація банківського сектору становила лише одну зі складових фінансової політики «Нового курсу». Іншим її ключовим напрямом стала відмова від золотого стандарту, який до 1933 р. суттєво обмежував можливості держави щодо проведення гнучкої монетарної політики. В умовах кризи це змушувало владу вдаватися до дефляційних заходів — підвищення процентних ставок і скорочення грошової маси, що лише поглиблювало економічний спад замість його подолання.

На цьому тлі політика Ф. Рузвельта виглядала значно радикальнішою порівняно з попереднім курсом Г. Гувера. Якщо останній прагнув зберегти довіру до фінансової системи шляхом дотримання традиційних монетарних принципів, зокрема золотого стандарту, то Ф. Рузвельт був готовий відмовитися від них заради відновлення внутрішньої економічної стабільності. Як зазначає Д. Кеннеді, вихід Великої Британії із золотого стандарту створив передумови для її економічного відновлення, і США згодом пішли тим самим шляхом, розширивши інструменти монетарної та фіскальної політики [34, с. 78].

Практичними наслідками цього курсу стали припинення вільного обміну долара на золото, обмеження приватного володіння золотом, його вилучення з обігу та централізація золотих резервів у руках держави з подальшою девальвацією долара. Українські дослідники також підкреслюють, що саме з банківсько-фінансової реформи розпочалися системні перетворення «Нового курсу», які включали зупинення обміну банкнот на золото, ухвалення надзвичайного банківського законодавства та поступову відмову від золотого стандарту [15].

Кульмінацією цього процесу став «Закон про золотий резерв» 1934 р., який встановив нову офіційну ціну золота (35 доларів за унцію), що означало фактичну девальвацію долара. Метою цього кроку було подолання дефляції, підвищення рівня цін, полегшення боргового тягара, а також розширення можливостей держави у сфері монетарного регулювання. Як зазначає С. Грабовський, у січні 1934 р. золотий вміст долара було знижено приблизно на 41 %, а золоті резерви передано під контроль Казначейства США [15].

Відмова від золотого стандарту мала також виразний соціально-економічний вимір. Вона була вигіднішою для боржників, фермерів і промисловців, ніж для кредиторів і власників фінансових активів, оскільки дефляція збільшувала реальний борговий тягар. Натомість девальвація та помірна інфляція сприяли зростанню цін і доходів, полегшуючи економічне становище широких верств населення. Таким чином, монетарна політика Рузвельта набула виразного перерозподільчого характеру, змінюючи баланс інтересів між кредиторами та боржниками.

Важливим елементом цієї політики стала також спроба керованого підвищення цін через регулювання вартості золота. У 1933 р. адміністрація Рузвельта експериментувала з підвищенням ціни золота, спираючись на ідеї економіста Дж. Воррена, який вважав, що це сприятиме зростанню загального рівня цін, передусім у сільському господарстві. Як зазначає М. Бордо, емпіричні дослідження підтверджували зв'язок між змінами ціни золота та динамікою цін на аграрну продукцію [8, с. 62].

Водночас ця політика викликала дискусії навіть усередині адміністрації. Прихильники традиційної фінансової системи розглядали втручання у ціну золота як загрозу довірі до долара, тоді як Рузвельт трактував її як інструмент відновлення внутрішньої економічної рівноваги. Йдеться про принципову зміну підходу: пріоритетом ставали зайнятість, рівень цін і платоспроможний попит, а не дотримання жорстких правил золотого стандарту.

Загалом фінансові заходи 1933–1934 рр. слід розглядати як фундамент усієї системи «Нового курсу». Вони забезпечили стабілізацію банківської системи,

відновлення довіри вкладників, створення системи страхування депозитів, посилення державного контролю над грошово-кредитною сферою та перехід до більш гнучкої монетарної політики. Водночас ці реформи означали істотне розширення повноважень федеральної влади. Закон про надзвичайну банківську допомогу фактично легітимізував широке втручання виконавчої влади у валютні операції, обіг дорогоцінних металів і діяльність банків, що засвідчувало перехід до моделі антикризового державного регулювання [23, с. 1–3].

Таким чином, фінансова політика раннього «Нового курсу» стала не лише інструментом стабілізації банківської системи, а й точкою розриву з докризовою економічною доктриною. Вона заклала основи нової моделі державного регулювання, у якій пріоритетами виступали макроекономічна стабільність, зайнятість і внутрішній попит, а не жорстка прив'язка грошової системи до золота.

2.2. Пряме втручання держави у промисловість та сільське господарство: аналіз законів NIRA та AAA.

Одним із найхарактерніших проявів першого етапу «Нового курсу» стало пряме втручання федеральної держави у сферу промисловості та сільського господарства. Якщо банківські реформи були спрямовані на відновлення довіри до фінансової системи, то закони NIRA та AAA мали на меті вплив на самі механізми виробництва, конкуренції, ціноутворення, заробітної плати та доходів основних соціально-економічних груп. У цьому полягала принципова новизна політики Рузвельта: держава перестала виконувати лише роль спостерігача чи арбітра й почала активно формувати «правила гри» ринкової економіки.

Передумови державного втручання формувалися під впливом глибокої дезорганізації промислового та аграрного секторів на початку 1930-х рр. Промисловість зазнавала різкого падіння попиту, скорочення виробництва, масових банкрутств підприємств, зростання безробіття та цінових війн між компаніями. Аграрний сектор, у свою чергу, перебував у стані затяжної кризи ще з 1920-х рр., що було пов'язано з післявоєнним скороченням зовнішнього попиту

за умов збереження високих обсягів виробництва. Як підкреслює Г. Савенко, ключовою проблемою аграрної сфери було не зменшення виробництва, а саме надвиробництво, яке спричинило падіння цін і загострення економічної кризи [74, с. 27].

Аграрна криза мала системний характер, оскільки фермерський сектор відігравав важливу роль у структурі американської економіки. Купівельна спроможність фермерів безпосередньо впливала на стан промисловості, внутрішньої торгівлі та банківської системи. Як зазначає Г. Овчаренко, фермерство у США зазнало довготривалого економічного занепаду, що проявлявся у падінні цін на сільськогосподарську продукцію, зростанні боргового навантаження, скороченні доходів і втраті земель [55, с. 41–42]. Саме тому відновлення аграрного сектору розглядалося адміністрацією Ф. Рузвельта не як галузеве завдання, а як необхідна умова загальної економічної стабілізації.

Промислова політика раннього «Нового курсу» була реалізована насамперед через Закон про відновлення національної промисловості (NIRA) від 16 червня 1933 р. Він передбачав два основні напрями. Перший напрям – створення Національної адміністрації відновлення (NRA), яка мала регулювати промисловість через запровадження кодексів «чесної конкуренції». Другий – формування Адміністрації громадських робіт (PWA), спрямованої на стимулювання зайнятості через реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів [22]. У збірнику «New Deal Economic Policies» підкреслюється, що NIRA фактично об'єднував у собі два інституційні механізми: регуляторний (NRA) та інвестиційно-стимулюючий (PWA) [20, с. 6].

Суть державного регулювання промислового сектору через механізми NRA полягала в тому, що уряд делегував галузям право розробляти власні кодекси чесної конкуренції, проте під суворим федеральним контролем. Ці нормативні акти мали регламентувати правила конкурентної боротьби, фіксувати мінімальні ціни, обсяги виробництва, умови праці, мінімальний рівень заробітної плати, тривалість робочого тижня та містили заборону дитячої праці. Тобто промисловий сектор фактично отримував можливість самоорганізації, але

не в умовах абсолютної ринкової свободи, а в межах державного нагляду. А. Шлезінгер характеризував цей підхід як «промислове самоуправління під федеральним контролем» [86, с. 90–92].

Зазначена модель мала компромісний характер. З одного боку, вона не передбачала націоналізації індустріальних об'єктів чи переходу до соціалістичних методів господарювання – інститути приватної власності та підприємництва зберігалися. З іншого боку, держава де-факто визнавала, що в умовах глибокої депресії вільна конкуренція набуває не творчого, а деструктивного характеру: прагнення підприємців демпінгувати ціни, мінімізувати зарплати та скорочувати штат призводило до ще більшого стиснення купівельного попиту. Відтак, головне завдання NRA полягало у стабілізації промисловості шляхом обмеження «руйнівної конкуренції» [20, с. 6–7].

Особливу роль у функціонуванні інституту відігравав його очільник – генерал Г'ю Джонсон. Його управлінський досвід формувався в умовах воєнного регулювання економіки під час Першої світової війни, що зумовило його переконання у спроможності держави ефективно організувати промисловість за допомогою мобілізаційних методів. У дослідженні «New Deal Economic Policies» констатовано, що NRA значною мірою екстраполювала досвід Воєнно-промислового комітету 1918 р., тобто практику мілітарної координації виробничих процесів, ціноутворення та логістики [20, с. 6]. Отже, «Новий курс» спирався не лише на теоретичні концепції прогресизму, а й на прикладний досвід адміністрування економіки в надзвичайних умовах воєнного часу.

Задля популяризації діяльності NRA було впроваджено офіційний символ «Синій орел» із гаслом «Ми робимо свій внесок». Підприємства, які зобов'язувалися неухильно дотримуватися кодексів, отримували право маркувати цим знаком свою продукцію. Водночас споживачів закликали купувати товари виключно у фірм із «синім орлом», апелюючи до «патріотичного» бізнесу. Це свідчило про те, що інструменти державного регулювання синергетично доповнювалися модальностями морально-

політичного тиску на підприємницькі кола та суспільство. Як зазначається у «New Deal Economic Policies», з метою легітимізації курсу NRA ініціювала масштабні паради у мегаполісах, пропагувала активне споживання та штучно індукувала атмосферу загальнонаціональної мобілізації [20, с. 7].

Важливо наголосити, що дія закону NIRA поширювалася не лише на роботодавців, а й на найманих працівників. Резонансним нормативним положенням стала стаття 7(a), яка імперативно визнавала право робітників на синдикалізацію (організацію у профспілки) та ведення колективних переговорів. Початково ця стаття задумувалася як суто станилізаційний інструмент, покликаний нівелювати соціальну напругу, оскільки номінальне зростання цін за умови стагнації зарплат загрожувало зниженням життєвого рівня пролетаріату. Проте в реальних умовах стаття 7(a) виступила потужним каталізатором інтенсифікації профспілкового руху. Саме через інституційну слабкість цього положення та спроби капіталістів нівелювати його через створення залежних «корпоративних профспілок» згодом виникла об'єктивна потреба в ухваленні окремого «Закону Вагнера» 1935 р. [20, с. 6].

Проте архітектура NRA містила глибокі внутрішні іманентні суперечності, оскільки адміністрація намагалася одночасно задовольнити діаметрально протилежні інтереси великого бізнесу, найманої праці та споживачів. Якщо для підприємців кодекси були корисними як легальний засіб обмеження цінової конкуренції, а для робітників гарантували мінімальні соціальні стандарти, то для кінцевих споживачів фіксація цін часто виливалася у суттєве подорожчання товарів. Крім того, великі корпорації мали значно більше важелів впливу на процес лобіювання та кодифікації правил, ніж представники дрібного бізнесу. Через це діяльність NRA піддавалася системній критиці як модель, що під прикриттям етатизації та регулювання монополізувала ринок на користь фінансово-промислових конгломератів.

Таким чином, директивне втручання держави у промислову сферу не мало виключно «соціального» чи тим паче «антикапіталістичного» спрямування. Навпаки, воно було ініційоване задля превентивного порятунку капіталістичної

системи від системного саморуйнування. І. Долматов слушно підкреслює, що «Новий курс» мав вагоме правове значення як доктрина радикальної експансії державних функцій в умовах, коли класичні ліберальні парадигми про автоматичне саморегулювання ринкових механізмів остаточно втратили свою релевантність [30, с. 41].

Емпіричний досвід функціонування NRA засвідчив наявність певного короткострокового позитивного ефекту: індустрія отримала чіткі регуляторні рамки, підприємці – інструменти мінімізації деструктивної конкуренції, а наймані працівники – гарантії індексації заробітних плат і редукції тривалості робочого часу. Проте розроблена програма виявилася надміру складною, дифузною та бюрократизованою. Вона намагалася регулювати сотні дискретних галузей за допомогою тисяч кодифікованих правил, що вимагало утримання колосального контролюючого апарату. Оскільки частина бізнесу де-факто ігнорувала встановлені норми, вдаючись до латентного зниження цін або тіньових маніпуляцій, з часом діяльність NRA почала інтерпретуватися в американському суспільстві як деструктивний приклад гіпертрофованої та неефективної державної регламентації.

Кульмінацією інституційної кризи NRA стало рішення Верховного суду США у справі «Шехтер проти Сполучених Штатів» 1935 р. Суд визнав NRA неконституційним актом через нелегітимну делегацію законодавчих повноважень виконавчій гілці влади та спробу федерального уряду регулювати комерційну діяльність, яку було кваліфіковано як внутрішньостатну. У дослідженні «New Deal Economic Policies» зазначено, що після цього судового прецеденту структура NRA фактично нівелювалася, оскільки втратила правові важелі впливу на підприємства, чиї операції не підпадали під дефініцію міжштатної торгівлі [20, с. 7]. Попри те, що це завдало серйозного деструктивного удару по ранньому «Новому курсу», рішення суду не означало завершення етатизації: значна частина регуляторних ідей NRA згодом була репродукована в трудовому законодавстві, зокрема в аспектах фіксації мінімальних стандартів праці та інституціоналізації колективних переговорів.

Паралельно з індустріальним регулюванням адміністрація Ф. Рузвельта здійснювала директивне втручання в аграрний сектор на підставі Закону про регулювання сільського господарства від 12 травня 1933 р. На відміну від промисловості, де ключові деструкції виникали через дезорганізацію виробництва й цінові війни, в аграрній сфері головним викликом постало хронічне перевиробництво. Фермерські господарства виробляли обсяги продукції, які перевищували місткість ринку за умов збереження рентабельних цін. У ситуації стрімкого падіння котирувань кожен окремий виробник намагався компенсувати фінансові втрати шляхом інтенсифікації виробництва, що лише поглиблювало загальний демпінг.

З огляду на це, стратегія AAA базувалася на концепції контрольованої редукації виробничих потужностей. Закон передбачав, що держава стимулюватиме фермерів до скорочення посівних площ або обмеження поголів'я худоби шляхом виплати цільових грошових компенсацій. Фінансове забезпечення цих субсидій покладалося на податок на переробників сільськогосподарської сировини [25]. Як пояснюється у «New Deal Economic Policies», AAA екстраполювала схему внутрішнього розподілу, спрямовану на штучне обмеження ринкової пропозиції задля стимулювання зростання цін [20, с. 6].

Логіка функціонування AAA була прагматичною, проте морально суперечливою: підвищення фермерських доходів досягалося шляхом штучного індукування дефіциту або мінімізації надлишків продукції. Саме тому перші практичні заходи AAA викликали резонансне суспільне занепокоєння. У 1933 р. було знищено значні площі посівів бавовни та здійснено масовий забій кількох мільйонів поросят задля редукації майбутньої пропозиції на ринку м'ясопродуктів. У країні, де значна частина населення перебувала за межею бідності й потерпала від недоїдання, знищення продовольства сприймалося як етично неприйнятний крок. Проте для адміністрації Білого дому це був болісний, але прагматично необхідний інструмент стабілізації аграрного ринку.

Критичний аналіз цієї стратегії репрезентований у праці Б. Фолсома. Дослідник розглядає «Закон про регулювання сільського господарства» не як безумовно ефективну програму соціальної допомоги, а як диспропорційний механізм етатизації аграрного ринку. На його думку, парадокс логіки ААА полягав у тому, що суб'єкти господарювання отримували державні преференції за відмову від виробництва на частині своїх угідь, а штучна підтримка цін реалізувалася через обмеження пропозиції та перекладання фіскального навантаження на переробну промисловість [80, с. 79–80]. Також Б. Фолс акцентував на бюрократизації цього процесу: контроль за дотриманням лімітів покладался на окружні комітети, які збирали конфіденційну інформацію про місцевих фермерів. Автор наводить приклади опортуністичної поведінки, коли фермери отримували субсидії за виведення з експлуатації найгірших, маловрожайних ділянок, використовуючи державні кошти для інтенсифікації виробництва на решті посівних площ [80, с. 86]. Отже, програма, прагнучи підвищити доходи аграріїв, одночасно спродукувала розгалужену систему контролю, посилила позиції федеральної бюрократії та продемонструвала асиметричний вплив на різні категорії виробників.

А. Овчаренко навпаки доводить, що аграрний курс Ф. Рузвельта мав еволюційний характер і проходив кілька стадій. Перший етап безпосередньо асоціюється з діяльністю ААА 1933 р., яка базувалася на директивному зменшенні посівних площ та виплаті компенсацій. Дослідник констатує, що у межах цієї стратегії було ліквідовано значні масиви технічних культур, зокрема бавовни, а також впроваджено жорсткі квоти на виробництво окремих видів продовольства [55, с. 42–43]. Це підтверджує, що державні інтервенції безпосередньо детермінували виробничу поведінку фермерів.

Г. Савенко також наголошує, що аграрна політика «Нового курсу» слугувала класичним прикладом економічного дирижизму, тобто активного моделювання економічних процесів з боку держави. На її думку, цей досвід засвідчив, що в умовах системного макроекономічного колапсу державні інституції спроможні не лише підтримувати ринкову кон'юнктуру, а й

безпосередньо керувати параметрами виробництва, ціноутворення та доходів [74, с. 27–28]. Вплив ААА яскраво демонструє цю тенденцію, оскільки уряд відійшов від практики пасивної допомоги й перейшов до директивного визначення оптимальних обсягів виробництва.

Проте інституційна модель ААА, аналогічно до NIRA, відзначалася глибокою суперечливістю. З одного боку, впроваджені заходи сприяли зростанню цін на сільськогосподарську сировину та певному вирівнюванню фінансового становища аграріїв. За даними А. Овчаренка, у другій половині 1930-х рр. індекс купівельної спроможності фермерської продукції суттєво підвищився порівняно з кризовим мінімумом, що стимулювало зростання як валових, так і чистих доходів господарств [74, с. 43]. З іншого боку, бенефіціарами цієї політики ставали переважно великі землевласники, які мали правовий статус для укладання урядових контрактів і акумулювали основні компенсаційні виплати.

Натомість становище дрібних орендарів та здольників, особливо в аграрних регіонах американського Півдня, стало критичним. Оскільки фінансові субсидії перераховувалися безпосередньо власникам землі, останні далеко не завжди редистрибутували ці кошти серед безпосередніх виробників. Більше того, штучне зменшення посівних площ нівелювало потребу у великій кількості робочої сили. У дослідженні «New Deal Economic Policies» констатовано, що ААА залишала питання розподілу коштів із найманими працівниками на власний розсуд лендлордів; чимало з них спрямували отримані державні субсидії на механізацію господарств або залишали землі під паром, внаслідок чого значні масиви орендарів та здольників виявилися соціально маргіналізованими [20, с. 6].

Отже, декларуючи мету загального порятунку аграрного сектору, ААА де-факто захищала інтереси великих власників, ігноруючи потреби найбільш вразливих верств сільського пролетаріату. Найбільш відчутно цей соціальний дисбаланс детермінував становище афроамериканського населення Півдня, яке переважно перебувало в економічній залежності на правах здольництва. У науковому

збірнику «New Deal Economic Policies» наголошується, що результатом такої політики AAA стала вимушена депопуляція сільських районів і депортація сотен тисяч бідних білих та чорних жителів до міських агломерацій [20, с. 6]. Таким чином, аграрний вектор «Нового курсу» поєднував у собі ефективні макроекономічні стабілізаційні інструменти із виразною обмеженістю соціальних гарантій.

Черговим етапом інституційної кризи аграрного курсу став вердикт Верховного суду США у справі «Сполучені Штати проти Батлера» 1936 р., згідно з яким діяльність AAA у її первісному вигляді було визнано неконституційною. Ключовою правовою колізією виявився податок на первинну переробку сільськогосподарської продукції, за рахунок якого акумулювалися кошти для виплати фермерських дотацій. Судова інстанція постановила, що федеральний уряд перевищив свої конституційні повноваження, здійснюючи директивне регулювання аграрного сектору через фіскальні механізми. Це поставило перед адміністрацією Ф. Рузвельта завдання невідкладного пошуку нової легітимної основи для подальшої реалізації аграрної політики [20, с. 6; 55, с. 43].

Концептуальною відповіддю Білого дому став перехід до стратегії збереження ґрунтів та екологічного обґрунтування сільськогосподарського регулювання. Після 1936 р. урядові структури почали інтенсивніше пов'язувати субсидування фермерських господарств не з механічним обмеженням обсягів виробництва, а з відновленням родючості земель, протидією ерозійним процесам та впровадженням сівозмін із використанням культур, які менше виснажують ґрунти. А. Овчаренко зазначає, що ухвалений у 1936 р. Закон про збереження родючості ґрунтів та квотування внутрішнього ринку дозволив пролонгувати державне регулювання аграрної сфери, проте вже на іншій правовій та політичній платформі [55, с. 43]. На екологічну домінанту «Нового курсу» вказує і Т. Перга, підкреслюючи, що інституціоналізація природоохоронного вектора була безпосередньо зумовлена масштабною ерозією, катастрофічними наслідками «Пилового казана» та об'єктивною необхідністю раціоналізації природокористування [60].

Важливим нормативно-правовим інструментом цієї трансформації виступив Закон про збереження ґрунтів 1935 р., який заклав підґрунтя для інтенсифікації діяльності федеральних органів, орієнтованих на рекультивацію земель та нівелювання наслідків хижацького землекористування. Це уможливило часткову реорієнтацію аграрного курсу: якщо первісна модель AAA акцентувала на обмеженні пропозиції заради ескалації цін, то новий підхід дедалі виразніше корелював державну підтримку аграріїв із вимогами раціонального та екологічно безпечного використання земельного фонду [2, с. 29, 163–164].

Спроектована адміністрацією Рузвельта аграрна політика розвивалася за вихідним еволюційним вектором. Обмежене на початковому етапі механічним регулюванням ринкових котирувань через дефіцит, державне втручання поступово трансформувалося у комплексну систему, що охоплювала планування землекористування, диверсифіковану кредитну підтримку, сільську електрифікацію та стратегії регіонального розвитку. Класичним прикладом такої розгалуженої логіки став проєкт Адміністрації долини Теннессі, яка синергетично поєднувала генерацію дешевої електроенергії, превенцію повеней, інфраструктурну модернізацію аграрних районів та елементи макросоціального планування в межах окремого регіонального ареалу [2, с. 29, 163–164; 20, с. 8].

Компаративний аналіз нормативної бази NIRA та AAA свідчить про застосування урядовими технократами уніфікованих регуляторних моделей до різних секторів американської економіки. В індустріальному сегменті ключова деструкція вбачалася в анархічній конкуренції, падінні цін, зниженні заробітних плат і стисненні попиту, що зумовило потребу в розробці галузевих кодексів через NRA задля стабілізації ринку та умов праці. В аграрному секторі джерелом кризи було визнано перевиробництво, падіння доходів виробників та диспропорційність у розвитку міста й села, що вимагало штучного обмеження пропозиції через AAA. В обох випадках державні інституції прагнули не стимулювати класичну ліберальну конкуренцію, а нівелювати її деструктивні наслідки.

Саме тому закони NIRA та AAA обґрунтовано інтерпретуються в історіографії як репрезентативні зразки антикризового дирижистського або корпоративного регулювання. Зберігаючи інститути приватної власності, вони водночас суттєво звужували межі автономії волі приватних акторів: промисловці підпорядковувалися імперативним вимогам кодексів, фермери погоджувалися на квотування виробництва в обмін на державні субсидії, переробники обкладалися цільовим податком, а кінцеві споживачі де-факто фінансували макроекономічну стабілізацію через підвищення вартості товарів. У такий спосіб держава конструювала новий динамічний баланс між виробничими силами, найманою працею, споживчим ринком та загальносупільними інтересами.

Водночас результативність цих заходів відзначається глибокою амбівалентністю. Прихильники «Нового курсу» наголошували, що без масштабних державних інтервенцій промисловість та сільське господарство тривалий час перебували б у стані системного хаосу й депресії. Натомість представники критичного напрямку доводили, що інструменти NIRA та AAA штучно завищували ціни, деформували конкурентне середовище й тим самим гальмували природне відновлення купівельної спроможності населення. Також обґрунтовано тезу, що запроваджений у межах AAA податок на переробку аграрної сировини призвів до ескалації роздрібних цін на продовольство, збільшивши фіскальний тягар на міське населення та обмеживши темпи загального макроекономічного одужання [20, с. 6; 77, с. 197–198]. Аналогічні дисфункції фіксувалися й у діяльності NRA: цінова стабілізація захищала корпоративні прибутки, проте суперечила інтересам кінцевих споживачів. За такого підходу акти NIRA та AAA постають не ізольованими законодавчими ініціативами, а взаємопов'язаними елементами системної стратегії, спрямованої на одночасну реанімацію виробництва, підтримку доходів громадян та реконфігурацію механізмів державного управління економічним життям.

У політико-правовому вимірі впровадження NIRA та AAA стало безпрецедентним випробуванням конституційних меж федеральної юрисдикції. І. Долматов слушно підкреслює, що нормативна база «Нового курсу» посідала

унікальне правове становище, оскільки її програми радикально розширювали межі державного регулювання в надзвичайних кризових умовах, проте водночас індукували гострі гоноричні дискусії щодо балансу між президентськими повноваженнями та правами штатів [19, с. 41–44]. Вердикти Верховного суду США проти NIRA та AAA виступили чіткими політико-правовими сигналами: тогочасна консервативна конституційна доктрина ще зберігала вагомий інструменти стримування реформаторського праксису адміністрації Ф. Д. Рузвельта.

Проте історичне значення NIRA та AAA не вичерпується фактом скасування чи трансформації їхніх первісних моделей. Вони репрезентували першу в історії США масштабну спробу федерального уряду здійснювати директивне управління індустріальним та аграрним розвитком у мирний час. Структура NIRA підготувала інституційне підґрунтя для подальшої еволюції трудового права, зокрема для ухвалення Закону Вагнера та Закону про справедливі стандарти праці. У свою чергу, AAA заклав тривкі основи довгострокової системи державної підтримки сільського господарства, субсидування, квотування виробництва та впровадження загальнонаціональних програм збереження ґрунтового фонду [20, с. 6].

Таким чином, закони NIRA та AAA продемонстрували головну парадигмальну особливість «Нового курсу»: прагнення Ф. Д. Рузвельта полягало не в демонтажі ринкової архітектури капіталізму, а в її стабілізації та порятунку за допомогою інструментів активного державного дирижизму. Попри свій експериментальний, незавершений і часто контроверсійний характер, саме ці законодавчі акти заклали фундамент незворотного посилення ролі федеральної влади в соціоекономічній системі США.

2.3. Державна політика у сфері зайнятості: досвід створення Адміністрації цивільних робіт (CWA) та Громадянського корпусу охорони природи (CCC).

Одним із наріжних векторів першого етапу «Нового курсу» стала державна політика у сфері регулювання зайнятості населення. Велика депресія деструктувала традиційні ліберальні уявлення про спроможність приватного

ринку праці автономно відновлювати рівновагу після масштабних потрясінь. Масове безробіття постало не тимчасовим девіантним відхиленням, а центральною соціоекономічною проблемою початку 1930-х рр. У сформованих умовах адміністрація Ф. Рузвельта перейшла від пасивного субсидування нужденних до активного інституціонального створення робочих місць під егідою федеральної влади. Стратегічний задум полягав у тому, щоб повернути громадянам стабільний заробіток, трудову дисципліну, відчуття соціальної корисності та інтегрованості в суспільне життя.

Програми громадських робіт виступили ключовим інструментом державного дирижизму. Вони синергетично поєднували кілька функцій: амортизували соціальну напругу, стимулювали купівельну спроможність населення, модернізували інфраструктурний комплекс, забезпечували зайнятість та унаочнювали нову регуляторну роль федерального центру. Н. Комаренко та Л. Клюкало розглядають зазначені програми як невід'ємну складову внутрішньої політики Ф. Рузвельта у 1930-х рр., оскільки саме через ці механізми держава безпосередньо інтервенціювала у сферу зайнятості, позиціонуючи себе як організатор праці, а не лише як транзитний інститут надання соціальної допомоги [38, с. 22–25]. Це корелювало із загальною парадигмою «Нового курсу»: держава брала на себе відповідальність за стабілізацію не тільки банківського чи цінового секторів, а й повсякденного життя мільйонів американців.

Першим масштабним практичним утіленням цієї доктрини став Громадянський корпус охорони природи. Його інституціоналізація відображала тривалий персональний інтерес Ф. Рузвельта до лісівництва, раціонального землекористування та екологічної політики, проте в кризових реаліях цей задум набув вагомого соціального імперативу. А. Шлезінгер доводить, що відразу після стабілізації банківської системи президент сфокусувався на ідеї залучення безробітної молоді до лісгосподарських робіт. Вже 14 березня 1933 р. він обговорив цей проєкт із Р. Молі, а за тиждень надіслав офіційне звернення до Конгресу з пропозицією законодавчого оформлення програми [86, с. 174–175].

Офіційним нормативним підґрунтям діяльності ССС став виконавчий наказ № 6101 від 5 квітня 1933 р., у якому прямо декретувалося, що програма створюється з метою мінімізації безробіття шляхом залучення громадян до суспільно корисних робіт [16]. Сама назва та преамбула документа свідчать, що Рузвельт синергетично поєднував два завдання: соціальне (забезпечення зайнятості) та прагматичне (реалізація природоохоронних та інфраструктурних проєктів).

Організаційна модель ССС відзначалася оригінальністю та міжвідомчим характером. За даними А. Шлезінгера, адміністрація поклала на Міністерство праці відповідальність за рекрутування учасників, на Воєнне міністерство за логістику та управління таборами, а на Міністерства сільського господарства та внутрішніх справ за безпосередній підбір і моніторинг об'єктів праці [86, с. 175–176]. Така диверсифікована система, попри уявну складність, цілковито відповідала прагматичному стилю управління Рузвельта, який часто делегував повноваження суміжним відомствам задля оперативності. Результатом став стрімкий запуск програми: до середини червня 1933 р. було розгорнуто близько 1300 таборів, а наприкінці липня в них уже перебувало понад 300 тис. юнаків [86, с. 176].

За своїм спрямуванням ССС був переважно молодіжною програмою. Рекрутами ставали неодружені молоді чоловіки з родин, які офіційно перебували на обліку соціальних служб. Вони забезпечувалися проживанням у спеціалізованих таборах, повноцінним харчуванням, уніформою, медичним супроводом і фіксованою заробітною платою. Важливим аспектом програми була непряма фінансова підтримка родин: зі стандартного щомісячного окладу в 30 доларів учасник зобов'язаний був 25 \$ перераховувати своїй сім'ї. Відтак ССС функціонував як ефективний інструмент редистрибуції капіталу на користь постраждалих від депресії домогосподарств [60, с. 110–111]. Т. Перга підкреслює, що ця модель не лише нівелювала соціальну фрустрацію та підтримувала сімейні бюджети, а й адаптувала молодь до трудової дисципліни, колективної взаємодії та організованого побуту [60, с. 111–112].

Функціональний зміст діяльності ССС мав виражений природоохоронний характер. Учасники здійснювали висадку лісових масивів, споруджували протипожежні вежі, прокладали комунікаційні шляхи та стежки, протидіяли ерозії ґрунтів, упорядковували рекреаційні зони, формували штучні водойми, укріплювали берегові лінії, а також модернізували національні та штатні парки. А. Шлезінгер фіксує широкий спектр робіт Корпусу: від лісорозведення, створення рибних ставків та будівництва гребель до меліорації, ліквідації ентомологічних загроз у лісах та облаштування вододілів [86, с. 176–177]. Таким чином, ССС сформував інноваційний тип державного сектору зайнятості, орієнтований на довгострокову суспільну та екологічну перспективу.

Логічним продовженням молодіжного вектора соціальної політики стала Національна адміністрація у справах молоді, створена виконавчим указом № 7086 від 26 червня 1935 р. Її поява засвідчила транзит урядової стратегії від екстреної допомоги до диференційованого підходу щодо професійної підготовки та інтеграції юнацтва в систему освіти й ринку праці. Згідно з документацією дослідницьких проєктів «Нового курсу» (зокрема, в Орегоні), NYA функціонувала до 10 червня 1943 р. як автономна структура в межах Адміністрації розвитку громадських робіт та фокусувалася на віковій групі від 16 до 25 років, забезпечуючи їхнє навчання та допрофесійну адаптацію [42, с. 207–211; 48, с. 16; 51]. Ці матеріали фіксують, що діяльність NYA дихотомічно поділялася на позашкільні робочі програми та студентські проєкти, які охоплювали громадські та сервісні роботи, медичні та гідрологічні дослідження, сільськогосподарські експерименти, лісомеліорацію, будівництво спортивно-рекреаційних об'єктів, авторемонтну справу та благоустрій міських територій [48, с. 16–17].

Особливу увагу в історіографії привертає екологічний вимір цих реформ. Т. Перга доводить, що природоохоронні ініціативи «Нового курсу» не можна інтерпретувати суто як інструмент штучного продукування робочих місць. На її думку, Рузвельт уперше в політичній історії США здійснив конвергенцію екологічних імперативів зі стимулюванням макроекономічного зростання [60, с.

104]. Програма мала тривимірний (соціально-економіко-екологічний) характер, оскільки, вирішуючи проблему безробіття, вона одночасно виступала інституційною відповіддю на системні виклики: деградацію та ерозію ґрунтів, знеліснення, катастрофічні пилові бурі та занедбаність природних ресурсів країни.

Також автор наголошує, що ССС слугував центральним елементом екологічного блоку реформ. Уже в перше півріччя було розгорнуто 1468 таборів, які об'єднали 250 тис. рядових учасників, ветеранів та інженерно-технічних фахівців лісового господарства, а наприкінці 1935 р. масштаби діяльності Корпусу сягнули апогею близько 500 тис. осіб у 2,6 тис. таборах [60, с. 110]. Наведені показники підтверджують, що йшлося не про локальний соціальний експеримент, а про масштабну загальнонаціональну мобілізацію праці під федеральним контролем.

Емпіричні результати діяльності ССС виявилися вагомими. За оцінкою Т. Перги, Корпус оперував у двох магістральних напрямках: інтенсифікація використання наявних природних ресурсів та освоєння нових екологічних арен. У сфері протипожежного захисту до 1942 р. було зведено тисячі спостережних веж та прокладено десятки тисяч миль спеціалізованих лісових доріг, що мінімізувало збитки від лісових пожеж [60, с. 110–111]. Крім того, значний імпульс отримала Служба збереження ґрунтів, у розпорядженні якої перебувало 454 табори ССС. Їхніми зусиллями було висаджено грандіозну полезахисну лісову смугу з понад 200 млн. дерев, що простяглася від кордону з Канадою до міста Абілін у Техасі, виконуючи функцію вітрозахисту, утримання ґрунтової вологи та протидії деградації земель [60, с. 108–109].

В умовах екологічних катастроф 1930-х рр. раціоналізація землекористування трансформувалася у питання національної безпеки. Відтак праця учасників ССС продемонструвала подвійний ефект: надала екстрену зайнятість молоді й одночасно заклала матеріально-ресурсний базис для подальшого розвитку аграрного, лісогосподарського та рекреаційного секторів США.

Сучасні концептуальні розвідки пропонують нові методологічні підходи до інтерпретації досвіду ССС. Автор розглядає Корпус не лише як прагматичну програму зайнятості, а як масштабний соціокультурний проєкт реконструювання американської ідентичності через працю в природному середовищі, дисципліну, табірний триб життя та апеляцію до міфу про «старий фронтір» [81, с. 37–73]. ССС виступив виховним і цивілізаційним інструментом, покликаним трансформувати деморалізовану кризою безробітну молодь на дисциплінованих громадян, лояльних до держави та орієнтованих на суспільне благо.

Водночас архітектура ССС містила певні внутрішні суперечності. Напіввійськовий характер організації таборів викликав початкове занепокоєння з боку лівих інтелектуалів та лідерів трейд-юніонів (профспілок). А. Шлезінгер зазначає, що критики інтерпретували цей проєкт як латентну загрозу «мілітаризації праці» або впровадження елементів примусового відробітку, проте цей спротив нівелювався очевидними позитивними соціальними результатами та високою популярністю програми серед населення [86, с. 175]. Окрім того, залучення афроамериканців до ССС обмежувалося дискримінаційними практиками епохи Джима Кроу: попри доступ до працевлаштування, вони перебували у сегрегованих таборах та зазнавали асиметрії при призначенні на керівні й технічні посади. Отже, будучи прогресивним соціальним інструментом, ССС все ж не зміг подолати системні расові обмеження тогочасного американського соціуму.

На відміну від екологічно орієнтованого Корпусу, Адміністрація цивільних робіт мала інший функціональний характер. Якщо ССС створювався як довгострокова інституція, то CWA виникла як екстрена тактична відповідь на критичне зимове безробіття 1933–1934 рр. Її першочерговим завданням було миттєве забезпечення джерелом доходу мільйонів громадян, що стало найбільш виразним прикладом директивного створення федеральних робочих місць у ранньому «Новому курсі».

Інституціоналізація CWA восени 1933 р. стала наслідком усвідомлення урядом недієздатності традиційної системи благодійності в умовах системного

колапсу. Г. Гопкінс, очільник Федеральної адміністрації надзвичайної допомоги, прагнув замінити деструктивні пасивні виплати продуктивною працею. Д. Кеннеді наголошує, що CWA проектувалася як тимчасовий інструмент зайнятості, покликаний амортизувати пікові кризові явища зимового періоду [34, с. 175–177]. У цьому полягала її ключова диференціація від Адміністрації громадських робіт: остання фокусувалася на довгострокових, капіталомістких інфраструктурних об'єктах, тоді як CWA орієнтувалася на експрес-продукування максимальної кількості робочих місць, нехай і на обмежений термін [3; 4].

Зазначена інституційна відмінність між PWA та CWA мала важливе макроекономічне значення. Проекти PWA вимагали тривалого проектування, тендерних процедур та складного адміністрування, через що їхній мультиплікативний ефект на ринок праці був уповільненим. CWA, навпаки, діяла за алгоритмом негайного реагування, фінансуючи поточні ремонти шляхів, модернізацію шкільних приміщень, мостів, локальних аеродромів, муніципальних каналізаційних систем, громадських будівель та паркових арен. Саме тому CWA виявилася релевантною викликам суворої зими 1933–1934 рр., коли соціум потребував не відтермінованих масштабних будов, а негайного грошового забезпечення.

За динамікою розгортання CWA продемонструвала безпрецедентні темпи в американській історії: протягом трьох місяців вона інтегрувала у виробничий процес 4,26 млн працівників, причому лєвова частка бюджетних асигнувань спрямовувалася безпосередньо на фонд оплати праці [4; 27]. Методологія CWA базувалася на тезі, що заробітна плата за реальну роботу є соціально та психологічно ефективнішою, ніж пасивне отримання допомоги по безробіттю.

Результати інфраструктурної діяльності CWA виявилися відчутними. Згідно з офіційною звітністю, в межах програми було реконструйовано чи прокладено сотні тисяч миль автодоріг, змонтовано мільйони футів інженерних мереж, відремонтовано або введено в експлуатацію десятки тисяч освітніх закладів, спортивних майданчиків та регіональних летовищ [4; 27]. Це забезпечило подвійний ефект: підтримало платоспроможний споживчий попит

через механізм заробітних плат та залишило по собі суттєву матеріальну інфраструктуру на місцях.

Особливістю CWA було й те, що вона не обмежувалася виключно фізичною працею. Значний сегмент робочих місць створювався для інтелектуального та творчого прошарку: вчителів, художників, письменників, статистиків, інженерів та ландшафтних архітекторів. Це свідчило про комплексний підхід Г. Гопкінса, який інтерпретував безробіття як загальносоціальну кризу, що вразила не лише пролетаріат, а й представників інтелектуальних професій. Відтак CWA стала прецедентом, коли федеральний уряд виступив донором не лише для суто будівельних, а й для освітніх, культурних, науково-дослідних та адміністративних проектів.

Генетичний зв'язок CWA із загальною архітектурою антикризового менеджменту чітко простежується через діяльність FERA. У вітчизняній історіографії М. Кравченко, аналізуючи соціальний вектор політики Рузвельта, виокремлює Федеральну адміністрацію надзвичайної допомоги як ключову інституційну ланку 1933–1935 рр., яка розглядала соціальну політику Білого дому комплексно – через призму зайнятості, диверсифікованої допомоги, регулювання трудових відносин, житлового будівництва, модернізації освіти та медичного забезпечення [43, с. 19]. Саме на прикладі синергії FERA та CWA фіксується історичний перехід американської держави від пасивного філантропічного субсидування до активної та директивної організації ринку праці.

Генетичний зв'язок між ранніми екстремими програмами регулювання ринку праці та пізнішою інституціоналізацією WPA чітко простежується в матеріалах Національного архіву США. У документах Фонду № 69 констатовано, що безпосередніми попередниками WPA виступали структури CWA, FERA та Адміністрація прогресу робіт. Сама ж WPA забезпечувала масове працевлаштування безробітних громадян через реалізацію громадських проєктів федерального, штатного та локального рівнів, а також шляхом імплементації спеціалізованих молодіжних програм [57]. Документи Національного архіву

окремо фіксують, що CWA, заснована 9 листопада 1933 р. як інструмент невідкладного надання роботи безробітним, була ліквідована у березні 1934 р., після чого її функціональний базис та архівна документація були інтегровані до системи надзвичайної допомоги FERA [57].

Політико-правові оцінки діяльності CWA відзначалися значною амбівалентністю. З одного боку, вона продемонструвала спроможність федеральної влади оперативно та ефективно здійснювати інтервенції на ринку праці, забезпечивши роботою мільйони американців у піковий період кризи. З іншого боку, функціонування програми вимагало колосальних бюджетних асигнувань. Високий рівень щомісячних витрат індукував жорстку критику з боку консервативного крила істеблішменту, яке вбачало у цьому загрозу трансформації тимчасових стабілізаційних заходів на хронічну патерналістську залежність суспільства від держави. Зазначений фіскальний та політичний тиск зумовив детермінацію термінів діяльності CWA та її ліквідацію навесні 1934 р. [4; 34, с. 175–177].

Проте інституційна короткочасність CWA не свідчила про її неефективність. Навпаки, вона виконала функцію своєрідної експериментальної лабораторії для федеральної політики зайнятості. Програма емпірично довела, що держава здатна мобілізувати ресурси, розгортати робочі місця, модернізувати муніципальну інфраструктуру й амортизувати соціальну напругу. Набутий праксис згодом екстраполювали на масштабнішу структуру — Адміністрацію прогресу робіт. У матеріалах Національного архіву WPA репрезентована як логічний наступний етап еволюції федеральних громадських робіт, що пролонгував стратегію працевлаштування через суспільно корисну діяльність [57]. Відтак CWA постає хоч і лімітованим у часі, але фундаментальним експериментом прямого державного дирижизму в соціоекономічній сфері.

Компаративний аналіз архітекτονіки CWA та CCC унаочнює дві диференційовані моделі державного регулювання зайнятості. Стратегія CWA мала екстрений, урбаністичний, масовий та короткостроковий характер; вона охоплювала безробітних без вікових обмежень і була орієнтована на швидку

генерацію платоспроможного попиту в умовах зимового колапсу. Натомість модель CCC відзначалася довгостроковістю, віковою селективністю (молодіжний сегмент), табірною організацією побуту, жорсткою дисципліною та природоохоронним вектором. Вона не лише вирішувала завдання працевлаштування, а й моделювала специфічний тип лояльного громадянина – фізично регеноерованого, адаптованого до колективної праці та інтегрованого в державну ідеологію служіння суспільству й природі.

Х. Мартінес слушно підкреслює, що інституції типу CCC, CWA та пізніша WPA стали закономірною реакцією на фіаско приватного сектору щодо абсорбції масового безробіття. Вони радикально розширили юрисдикцію федеральної влади, зафіксувавши постулат, що сфера зайнятості переходить у площину прямої відповідальності держави, а не залишається похідною від приватної кон'юнктури [50, с. 43–44]. Ця парадигмальна трансформація була визначальною: попри те, що «Новий курс» не декларував забезпечення «повної зайнятості» у сучасному розумінні, він де-юре і де-факто легітимізував принцип державного втручання у випадках, коли ринкові механізми продукують масове виштовхування робочої сили з виробничого процесу.

Окрім економічних маркерів, досвід CWA та CCC висвітлив вагомий соціально-психологічний та етичний складник громадських робіт. Для індивідів, які зазнали деструктивного впливу безробіття, критично важливим було не просто отримання фінансового субсидування, а відновлення відчуття соціальної затребуваності. Саме тому адміністрація Рузвельта послідовно віддавала перевагу оплачуваній праці перед пасивною філантропією. Ф. Перкінс у своїх мемуарах наголошувала, що для уряду імперативом виступало збереження людської гідності безробітних, превенція деградації професійних навичок та нівелювання деструкції особистості [61, с. 278–288]. Відтак програми зайнятості функціонували не лише як макроекономічний, а й як морально-стабілізаційний інструмент.

Значення WPA та суміжних інституцій громадських робіт суттєво перевищувало межі ситуативного антикризового менеджменту. У дослідженнях

Служби національних парків США щодо спадщини «Нового курсу» підкреслюється, що дані програми радикально трансформували просторовий та інфраструктурний вигляд американського Заходу через капітальне будівництво, рекультивацію земель, розвиток паркових систем, прокладання комунікацій та зведення громадських споруд. Отже, політика зайнятості Рузвельта продемонструвала синергетичний ефект: забезпечила фінансову стабілізацію домогосподарств і одночасно сформувала потужний матеріально-інфраструктурний капітал держави [54].

Практичні масштаби цих процесів яскраво ілюструє регіональний досвід штату Орегон. В аналітичній документації «Oregon New Deal Resources from the PWA and WPA, 1933–1943» констатовано, що протягом зазначеного десятиліття реформаторські ініціативи кардинально змінили антропогенний ландшафт регіону завдяки федеральним інфраструктурним проєктам, які абсорбували критичну масу безробітних [48, с. 3]. Там само наголошується, що об'єкти, зведені в межах проєктів CCC, PWA, WPA та інших інституцій допомоги, до сьогодні залишаються верифікованим матеріальним свідченням прагматичної результативності «Нового курсу» [48, с. 3–4].

Разом з тим зазначені програми не підлягають беззастережній ідеалізації. Вони не ліквідували безробіття як системне явище, не охопили повний масив нужденних та не нівелювали расову асиметрію. Стратегія CWA виявилася надмірно витратною для бюджету, а екологічний вектор CCC обмежувався суто чоловічою зайнятістю та функціонував у межах тогочасної сегрегаційної моделі американського суспільства. Проте їхня історична вага полягає в іншому: вони продемонстрували спроможність федерального центру виступати безпосереднім архітектором робочих місць, фінансувати суспільно корисну працю та використовувати інструменти зайнятості для досягнення макросоціальної стабілізації.

Пам'ять про матеріальні здобутки цієї епохи інституціоналізована у сучасних дослідницьких реєстрах, зокрема в масштабному проєкті «Living New Deal», який систематизує дані про архітектурні об'єкти, локальні програми та

регіональні кейси втілення реформ у різних штатах США [68, с. 254–257]. Це є черговим підтвердженням того, що політика громадських робіт постала не кон'юнктурним інструментом боротьби з депресією, а довгостроковим чинником модернізації публічної інфраструктури країни.

У загальній парадигмі «Нового курсу» інституції CWA та CCC виконали функцію транзитного містка між надзвичайними заходами допомоги 1933 р. та зрілою системою довгострокового соціального захисту й громадських робіт (*reform*). Вони заклали підґрунтя для розгортання WPA, детермінували трансформацію сприйняття зайнятості як фундаментального соціального права і стали вагомою передумовою формування американської моделі змішаної економіки, де держава не нівелює приватну ініціативу, але здійснює регуляторну інтервенцію у сферах ринкових дисфункцій. Дослідницькі платформи «Living New Deal» та «National Archives» обґрунтовано інтерпретують ці програми як невід'ємні компоненти комплексного модернізаційного процесу, який безпосередньо реконструював американську інфраструктуру, трудове право та саму філософію державної відповідальності [67; 78].

Таким чином, у період 1933–1936 гг. в США відбувся фундаментальний парадигмальний транзит від доктрини обмеженого державного втручання до моделі активного державного дирижизму й макроекономічного регулювання. Ранній «Новий курс» Ф. Рузвельта не відзначався повною доктринальною цілісністю і містив внутрішні суперечності, проте саме він заклав тривкий інституційний та правовий фундамент для подальших системних трансформацій соціоекономічної архітектури США. Його головне історичне значення полягало в тому, що федеральний центр перетворився на експліцитного та визначального суб'єкта економічного життя, де-юре взявши на себе зобов'язання щодо забезпечення фінансової стабільності, підтримки аграрно-промислового комплексу, регулювання ринку праці та розбудови публічної інфраструктури країни.

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНИЙ ВЕКТОР ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ (1935–1939 РР.)

3.1. «Другий Новий курс»: перехід від антикризових заходів до побудови системи соціальних гарантій.

Перший етап «Нового курсу» Ф. Рузвельта спрямовувався передусім на негайне купірування соціоекономічного колапсу: стабілізацію банківського сектору, санацію сільського господарства, реанімацію промислового виробництва, генерацію тимчасової зайнятості та амортизацію найгостріших проявів безробіття. Проте в період 1934–1935 рр. стала очевидною недостатність виключно паліативних та надзвичайних заходів. Деструктивні масштаби Великої депресії унаочнили не просто ситуативну ринкову кон'юнктуру, а глибинні дефекти соціоекономічної архітектури американського суспільства. До них належали: відсутність загальнонаціональної системи соціального страхування, правова незахищеність найманої праці, масова житлова проблема, хронічна нестабільність доходів, а також системна вразливість фермерів, орендарів і робіників. Зазначені обставини спонукали адміністрацію Рузвельда перейти від політики експрес-рятунок до довгострокової побудови системи державних соціальних гарантій [50, с. 43–44].

Водночас зазначений ідеологічний поворот не був спонтанним явищем. Його витoki простежуються ще в період перебування Франкліна Рузвельта на посаді губернатора штату Нью-Йорк у 1929–1933 рр. У своїй практичній діяльності та публічних виступах він послідовно наголошував на необхідності посилення соціальної відповідальності держави, зокрема через підтримку безробітних, розвиток пенсійного забезпечення, захист прав дітей, регулювання тривалості робочого часу та організацію масштабних громадських робіт. Аналіз документів, опублікованих у першому томі збірки «The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt», що охоплює 1928–1932 рр., засвідчує, що засади соціальної орієнтованості та реформаторського бачення майбутнього президента сформувалися задовго до реалізації програм «Нового курсу» на федеральному рівні [73, с. 6].

У цьому контексті «Другий Новий курс» став закономірною відповіддю на кризу традиційної моделі американського суспільно-економічного розвитку. Як зазначав Артур Шлезінгер у фундаментальній праці «The Crisis of the Old Order, 1919–1933», на початку 1930-х рр. класична ліберальна доктрина, що ґрунтувалася на принципах саморегуляції ринку та мінімального державного втручання в економіку, фактично вичерпала свій потенціал. Велика депресія продемонструвала неспроможність усталених механізмів забезпечити економічну стабільність і соціальну безпеку, що спричинило не лише господарський занепад, а й кризу суспільної довіри до попередньої системи державного управління [85, с. 271–314]. Водночас процес формування нової реформаторської парадигми Шлезінгер детально проаналізував у праці «The Coming of the New Deal, 1933–1935». Дослідник простежив генезу ключових складових політики «Нового курсу», зокрема становлення системи соціального страхування, модернізацію трудового законодавства, розвиток програм громадських робіт та вироблення нової концепції соціальної відповідальності федеральної влади. Саме ці напрями визначили змістовне наповнення реформ другої половини 1930-х рр. та заклали підвалини трансформації ролі держави в американському суспільстві [86, с. 174–177, 335–339, 439–455].

Важливою ознакою суспільно-політичних трансформацій середини 1930-х рр. стала зміна уявлень про роль і функції федеральної влади. Якщо раніше державне втручання в соціальну сферу здебільшого обмежувалося тимчасовими заходами підтримки населення в кризових ситуаціях, то в період «Другого Нового курсу» держава вперше на інституційному рівні закріпила за собою відповідальність за забезпечення базових соціальних гарантій громадян. Цей підхід чітко відобразився у другій інавгураційній промові Франкліна Рузвельта 1937 р., у якій президент наголосив на існуванні «однієї третини нації», позбавленої належних умов життя, зокрема достатнього житла, одягу та харчування [71]. Наведене формулювання мало не лише риторичне значення, а й виконувало функцію політичного та ідейного обґрунтування подальших реформ. Відтепер досягнення макроекономічної стабільності розглядалося як недостатня

мета державної політики без одночасного підвищення рівня соціального добробуту широких верств населення.

У цьому контексті особливої уваги заслуговують висновки української дослідниці М. Кравченко, яка вважає, що саме за президентства Ф. Рузвельта були закладені основи сучасної соціальної політики Сполучених Штатів Америки. На думку науковиці, реформи «Нового курсу», а також їхній подальший розвиток у період адміністрації Гаррі Трумена, визначили стратегічний напрям еволюції американської моделі соціального забезпечення. Відтак хронологічний період 1933–1952 рр. став етапом інституціоналізації та поступового розширення соціальних функцій федеральної влади [43, с. 1].

Водночас соціальна політика цього періоду розглядається дослідницею як цілісна система взаємопов'язаних заходів, що охоплювала регулювання зайнятості, механізми соціального забезпечення населення, реформування трудових відносин, стандартизацію умов праці, а також розвиток житлової, медичної та освітньої сфер. Такий комплексний підхід засвідчив формування нової моделі взаємодії держави і суспільства, у межах якої соціальний захист громадян став одним із пріоритетних напрямів державної політики [43, с. 19].

Подібний підхід простежується і в працях О. Козинця та І. Козинця, які розглядають соціальну складову як один із ключових елементів політики «Нового курсу». Науковці наголошують, що вона поєднувала механізми державного регулювання економіки, заходи боротьби з безробіттям, розвиток системи соціального страхування та соціальної допомоги, а також налагодження співпраці з профспілковими організаціями [35, с. 230]. Такий підхід дає підстави розглядати «Другий Новий курс» не як сукупність окремих законодавчих актів, а як цілісну модель державної політики, у межах якої економічна стабілізація нерозривно поєднувалася із завданнями соціального захисту населення.

Важливе місце в процесі формування нової соціальної політики посідав Комітет з економічної безпеки США. Як зазначає Л. Шинкаренко, цей консультативно-аналітичний орган відіграв провідну роль у підготовці та обґрунтуванні соціального законодавства адміністрації Рузвельта [84, с. 186–

187]. Його діяльність була спрямована не на розроблення тимчасових програм допомоги, а на створення довгострокової концепції економічної безпеки, що передбачала підтримку людей похилого віку, безробітних, дітей та інших соціально вразливих категорій населення. Саме напрацювання Комітету стали основою для прийняття Закону про соціальне забезпечення 1935 р.

Як показав А. Шлезінгер у праці «The Coming of the New Deal», створення загальнонаціональної системи соціального страхування супроводжувалося гострими політичними та експертними дискусіями. Особливі суперечки викликало питання страхування на випадок безробіття. Частина експертів виступала за централізовану модель управління системою, тоді як інші наполягали на збереженні значних повноважень штатів. У результаті було сформовано компромісну федерально-штатну систему, яка поєднувала загальнонаціональні принципи із широкими можливостями регіонального регулювання [86, с. 335–338]. Це свідчить про те, що американська модель соціальної держави формувалася з урахуванням особливостей федеративного устрою країни та відрізнялася від багатьох європейських зразків.

Водночас соціальна політика «Другого Нового курсу» не обмежувалася лише розвитком системи соціального страхування. Важливим напрямом реформ стала житлова політика. Велика депресія спричинила різке погіршення становища власників житла: через втрату роботи та доходів мільйони американців не могли виконувати іпотечні зобов'язання, що призвело до масових конфіскацій нерухомості. Відповіддю уряду стало ухвалення Закону про позики домовласникам, який передбачав рефінансування іпотечних боргів та надання фінансової підтримки громадянам, що втратили доступ до кредитних ресурсів [1].

Таким чином, держава вперше взяла на себе активну роль у стабілізації житлового сектору. Проблема збереження житла перестала розглядатися виключно як особиста справа власника й набула значення суспільно важливого питання. Через механізми кредитної підтримки та рефінансування федеральна

влада сприяла збереженню інституту приватної власності та пом'якшенню соціальних наслідків економічної кризи.

Подальшим кроком стало ухвалення «Закону про житлове будівництво» 1934 р., який започаткував діяльність Федеральної житлової адміністрації (ФНА). Закон передбачав страхування кредитів, що надавалися для будівництва, ремонту та модернізації житла [52]. На відміну від прямого фінансування будівництва, держава стимулювала розвиток житлового ринку через систему гарантій та страхування ризиків для кредиторів і позичальників.

Соціальна спрямованість житлової політики особливо виразно проявилася в «Законі про житлове будівництво» 1937 р. (Закон Вагнера–Стігалла). Документ передбачав надання фінансової допомоги штатам і муніципалітетам для ліквідації нетрів та забезпечення житлом малозабезпечених верств населення [21]. Цим законом було фактично визнано, що ринкові механізми самі по собі не здатні розв'язати проблему доступного житла. Відтак федеральна влада легітимізувала підтримку програм соціального житлового будівництва. Значення цієї реформи підкреслюють дослідження О. Комаренка, Л. Клюкало та М. Кравченко, які розглядають її як один із найефективніших напрямів соціальної політики періоду «Нового курсу» [39, с. 180–184; 43, с. 17].

Ще одним напрямом соціальних реформ стали програми переселення та створення нових громад. Як зазначає П. Конкін у праці «Tomorrow a New World: The New Deal Community Program», Адміністрація з питань переселення прагнула не лише забезпечити окремі сім'ї житлом, а й створити нову модель соціального середовища, у якій житло, праця, освіта та громадська взаємодія утворювали єдину систему [40, с. 159–160].

Найбільш показовим прикладом такої політики стали так звані «зелені міста». Вони створювалися з метою забезпечення населення доступним житлом, залучення безробітних до праці, підтримки будівельної галузі та впровадження сучасних принципів містобудування [40, с. 306–307]. У цих поселеннях поєднувалися житлові квартали, освітні та медичні заклади, громадські центри,

рекреаційні території та земельні ділянки для господарювання, що мало сприяти підвищенню якості життя населення.

Водночас, як зауважує П. Конкін, ефективність таких проєктів мала певні обмеження. Підтримання належного рівня життя в нових громадах вимагало стабільних доходів для сплати комунальних послуг та утримання житла, тому проблема бідності не могла бути повністю вирішена лише шляхом зміни просторового середовища [40, с. 188–189].

Соціальна спрямованість реформ проявилася і в освітній сфері. У нових поселеннях споруджувалися сучасні школи, громадські центри та житло для педагогів [40, с. 191–192]. Освітній процес часто ґрунтувався на ідеях прогресивної педагогіки Джона Дьюї та був спрямований на розвиток громадянської активності, професійної підготовки й навичок співпраці. Це свідчить про прагнення реформаторів не лише надати матеріальну допомогу населенню, а й створити умови для його довготривалої соціальної адаптації та самореалізації.

Отже, соціальна політика «Другого Нового курсу» мала багаторівневий характер. Перший рівень охоплював заходи невідкладної допомоги населенню через громадські роботи та тимчасове працевлаштування. Другий передбачав створення системи соціальних гарантій, включаючи соціальне страхування, підтримку людей похилого віку, дітей і безробітних, а також правове регулювання трудових відносин. Третій рівень становили довгострокові соціальні програми у сфері житлової політики, іпотечного кредитування, соціального житла та розвитку нових громад.

Як підкреслює Д. Кеннеді у праці «Freedom from Fear», головною ідеєю «Нового курсу» була не відмова від ринкової економіки, а створення системи соціально-економічної безпеки для різних категорій населення — вкладників, фермерів, домовласників, робітників, людей похилого віку та сімей із дітьми [34, с. 363–380]. Зберігаючи ринкові засади господарювання, реформи водночас заклали механізми державного регулювання та соціального захисту, які раніше були відсутні в американській політичній традиції.

Подібною позиції дотримується й Х. Мартінес, яка розглядає «Закон про соціальне забезпечення», «Закон Вагнера» та діяльність WPA як взаємопов'язані інструменти подолання соціальних наслідків Великої депресії. На її думку, саме ці реформи сприяли розширенню функцій федеральної влади та заклали основи американської моделі держави добробуту [50, с. 43–44]. Хоча ця модель суттєво відрізнялася від європейських аналогів, вона закріпила принцип відповідальності держави за підтримання соціальної стабільності та захист найбільш уразливих груп населення.

Попри очевидні здобутки, «Другий Новий курс» відзначався низкою суттєвих інституційних обмежень: По-перше, задекларовані соціальні гарантії характеризувалися вираженою селективністю. І. Кацнельсон слушно акцентує увагу на тому, що проходження реформаторських законопроектів через Конгрес залежало від позиції впливового лобі південних демократів. Як наслідок, із масиву соціального та трудового законодавства було свідомо вилучено сільськогосподарських та домашніх робітників, серед яких афроамериканське населення становило абсолютну більшість [32, с. 258–259, 394]. Відтак, розширюючи цивільні права, реформи адаптувалися до реалій сегрегаційної системи Джима Кроу й не підривали расову асиметрію.

По-друге, значна частина програм мала обмежений, експериментальний масштаб. Амбітні проекти соціального планування, такі як «зелені міста», внаслідок фіскальних обмежень та судово-правової обструкції завершилися зведенням лише трьох локальних об'єктів: Грінбелта в Меріленді, Грінгіллса в Огайо та Гріндейла у Вісконсині [40, с. 166–167]. Це унаочнило розрив між теоретичним проектуванням та реальними фінансово-юридичними можливостями виконавчої влади.

По-третє, реформи зазнавали жорсткої критики з лівого флангу політичного спектра. Г. Зінн у праці «Народна історія США», аналізуючи епоху 1930-х рр. крізь призму інтересів пригноблених класів, трактує «Новий курс» не як альтруїстичну допомогу, а як прагматичний інструмент консервації та

стабілізації панівної капіталістичної системи в момент, коли суспільне невдоволення загрожувало існуючому політичному правопорядку [26].

По-четверте, базові акти мали відкладений у часі ефект. Закон про соціальне забезпечення 1935 р., заклавши інституційний каркас пенсійної системи, страхування від безробіття та допомоги дітям, не передбачав негайних масових виплат. Як зазначають Ч. Мартін та Р. Вівер, розгортання системи відбувалося поступово й спочатку було фрагментарним [49, с. 1–3]. Відтак «Другий Новий курс» поставав скоріше початком проектування нової соціальної архітектури, ніж її завершеною формою.

Таким чином, «Другий Новий курс» ознаменував якісну соціоісторичну трансформацію політики адміністрації Ф. Д. Рузвельта. Проведений аналіз доводить, що у період 1934–1936 рр. відбулося остаточне зміщення державних пріоритетів від тактичного антикризового менеджменту до стратегічної побудови розгалуженої системи соціального захисту. Незважаючи на внутрішні суперечності, фінансові обмеження та компроміси з тогочасною сегрегаційною політичною кон'юнктурою, ці реформи здійснили незворотний злам у моделі американського капіталізму. Вони законодавчо закріпили статус федерального центру як головного гаранта соціальної безпеки громадян, інтегрували ринкові механізми в чіткі правові рамки та заклали тривкі інституційні підвалини сучасної змішаної економіки США.

3.2. Запровадження обов'язкового соціального страхування (Social Security Act), засади трудового права (Закон Вагнера) та формування «змішаної економіки» у США до 1939 р.

Одним із найважливіших результатів «Другого Нового курсу» став перехід адміністрації Ф. Д. Рузвельта від надзвичайних антикризових заходів до формування довготривалих соціальних і трудових інститутів. Якщо на початковому етапі реформування головна увага зосереджувалася на стабілізації фінансової системи, відновленні промислового та аграрного секторів і боротьбі з масовим безробіттям, то законодавчі акти 1935 р. набули виразного інституційного характеру. Вони були спрямовані не лише на подолання наслідків Великої депресії, а й на створення нової моделі взаємовідносин між державою,

громадянином, працівником і роботодавцем. Центральне місце в цій трансформації посіли «Закон про соціальне забезпечення» та «Національний закон про трудові відносини», більш відомий як «Закон Вагнера».

Передумови цих реформ сформувалися ще до приходу Ф. Рузвельта до Білого дому. У першому томі «The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt» він зазначав, що досвід губернаторства в штаті Нью-Йорк у 1929–1933 рр. став своєрідною лабораторією майбутніх федеральних перетворень. Саме на рівні штату апробовувалися механізми допомоги людям похилого віку, безробітним, самотніми матерям та особам з інвалідністю, а також заходи щодо регулювання робочого часу та організації громадських робіт [73, с. 6]. Таким чином, соціальна складова «Другого Нового курсу» не була ситуативною реакцією на кризу середини 1930-х рр., а являла собою закономірне продовження прогресистських ідей, які в умовах Великої депресії отримали загальнонаціональне втілення.

Ідейне підґрунтя цієї трансформації знайшло відображення у Другій інавгураційній промові Рузвельта 1937 р., де він наголошував на існуванні «однієї третини нації», яка жила в умовах неналежного житла, недостатнього харчування та матеріального забезпечення [71]. Ця теза засвідчувала зміну підходів президентської адміністрації до розуміння державної відповідальності. Відтепер економічне зростання розглядалося не як самоціль, а як засіб забезпечення базових соціальних гарантій для населення. Саме тому поряд із заходами економічного відновлення дедалі більшого значення набували соціальне страхування, підтримка вразливих груп населення та вдосконалення трудового законодавства. Як слушно зазначають О. Г. Козинець та І. Г. Козинець, соціальна складова була органічною частиною всієї системи державного регулювання, поєднуючи політику зайнятості, розвиток соціального страхування та співпрацю з профспілковим рухом [35, с. 230].

Ключовим етапом реалізації цієї політики стало ухвалення «Закону про соціальне забезпечення» 14 серпня 1935 р. На думку П. Мартіна та Д. Вівера, саме цей нормативний акт став основою більшості сучасних федеральних і

штатних програм підтримки доходів населення у США [49, с. 1]. Хоча ідеї державного соціального страхування обговорювалися в американському суспільстві ще до Великої депресії, саме економічна криза створила умови для їх практичного втілення [49, с. 1–2]. Закон став першою спробою створити постійний механізм захисту населення від основних соціальних ризиків – старості, безробіття та бідності.

Водночас «Закон про соціальне забезпечення» не обмежувався лише пенсійною реформою. Його структура охоплювала кілька взаємопов'язаних напрямів соціального захисту: пенсійне страхування за віком, страхування на випадок безробіття, допомогу дітям із малозабезпечених сімей, а також федеральну підтримку програм допомоги літнім нужденним громадянам на рівні штатів [49, с. 2]. Таким чином, закон поєднав принципи соціального страхування, заснованого на внесках працівників і роботодавців, із механізмами державної соціальної допомоги.

Відповідно до початкової редакції закону, право на пенсійні виплати отримували особи, які досягли 65-річного віку та припинили трудову діяльність. Проте регулярні виплати планувалося розпочати лише з 1942 р. [49, с. 1–3]. Це свідчить про те, що реформа була орієнтована не на короткострокову допомогу в умовах кризи, а на формування довгострокової системи соціального страхування. Розмір перших пенсій також залишався доволі скромним: працівник із сукупним заробітком у 6000 доларів за 1937–1941 рр. міг розраховувати приблизно на 17,5 долара щомісячних виплат [49, с. 3]. Однак історичне значення реформи полягало насамперед у тому, що федеральна влада вперше офіційно визнала старість соціальним ризиком, відповідальність за який не могла покладатися виключно на родину чи благодійні організації.

Важливою складовою реформи стала система її фінансування. Закон запровадив спеціальний податок на заробітну плату, відповідно до якого з 1937 р. працівник і роботодавець сплачували по 1 % із перших 3000 доларів річного доходу. У перспективі ставка мала поступово зрости до 3 % з кожної сторони [49, с. 6]. Такий підхід закріплював страхову природу системи, за якої соціальні

виплати розглядалися як право, набуте через трудову діяльність і регулярну участь у страховому механізмі.

Попри свою новаторськість, система мала низку суттєвих обмежень. На початковому етапі вона охоплювала лише близько половини працюючого населення країни, насамперед працівників промисловості та сфери торгівлі [49, с. 3]. Поза межами соціального страхування залишалися мільйони сільськогосподарських і домашніх працівників. Лише зміни 1950 р. дозволили включити до системи близько 9 млн нових учасників [49, с. 7].

Причини такої вибірковості значною мірою визначалися політичними компромісами. Як зазначає І. Кацнельсон, підтримка реформ у Конгресі значною мірою залежала від південних демократів, які прагнули зберегти традиційний соціальний порядок американського Півдня. Унаслідок цього виключення аграрних і домашніх працівників із системи соціального захисту мало не лише адміністративний, а й політичний характер, оскільки найбільше зачіпало афроамериканське населення регіону [32, с. 258–259; 394].

Процес підготовки «Закону про соціальне забезпечення» був складним і супроводжувався гострими дискусіями. Як показує А. Шлезінгер у праці «The Coming of the New Deal, 1933–1935», створений у 1934 р. Комітет з економічної безпеки під керівництвом міністра праці Френсіс Перкінс мав виробити концепцію майбутньої системи соціального страхування [86, с. 335–336]. Найбільші суперечки точилися навколо моделі страхування на випадок безробіття. Частина експертів виступала за централізовану загальнонаціональну систему, тоді як інші наполягали на збереженні широких повноважень штатів. У результаті було ухвалено компромісне рішення, яке поєднувало федеральне регулювання з регіональною автономією [86, с. 337–338].

Такий підхід значною мірою пояснювався конституційними обмеженнями. Адміністрація Рузвельта змушена була враховувати ризик визнання Верховним судом надмірного розширення федеральних повноважень неконституційним. Тому страхування від безробіття було організоване як федерально-штатна

система, у якій штати створювали власні страхові фонди, а федеральний уряд стимулював їхню діяльність через податкові механізми [86, с. 337–338].

На відміну від страхування на випадок безробіття, пенсійна складова реформи мала значно вищий рівень централізації. Це пояснювалося відсутністю розвинених штатних пенсійних програм, популярністю радикального плану Френсіса Таунсенда та висновками актуаріїв щодо неефективності регіональних пенсійних систем в умовах високої мобільності робочої сили [86, с. 338–339].

Узагальнюючи значення реформи, Д. Кеннеді наголошує, що Закон про соціальне забезпечення одночасно відповідав на реальні соціальні потреби суспільства та виступав поміркованою альтернативою радикальним проєктам Г'юї Лонга, Френсіса Таунсенда й Чарльза Кофліна [34, с. 242]. Його головне значення полягало не в масштабах початкових виплат, а у створенні постійної інституційної основи американської системи соціального захисту, яка надалі зазнавала поступового розширення та вдосконалення.

Оцінка ефективності державного регулювання в межах «Нового курсу» Ф. Рузвельта потребує комплексного підходу, оскільки його результати не можна однозначно трактувати ні як безумовний успіх, ні як повну невдачу. З одного боку, адміністрації Рузвельта вдалося стабілізувати банківсько-фінансову систему, частково відновити довіру до кредитних установ, підтримати аграрний сектор, реалізувати масштабні програми зайнятості, започаткувати систему соціального страхування, зміцнити трудові права та суттєво розширити регулятивні функції федеральної влади. З іншого боку, до 1939 р. Велика депресія не була остаточно подолана: рівень безробіття залишався високим, приватні інвестиції відновлювалися повільно, аграрний сектор зберігав низку структурних диспропорцій, а економічний спад 1937–1938 рр. продемонстрував вразливість досягнутого відновлення [45, с. 243–245; 51].

У зв'язку з цим ефективність «Нового курсу» доцільно оцінювати не лише крізь призму безпосереднього подолання економічної кризи, а й з огляду на його вплив на трансформацію самої моделі функціонування американської економіки. Як зазначає Д. Кеннеді, реформаторський етап «Нового курсу» фактично

завершився у 1938 р., а в посланні до Конгресу на початку 1939 р. Рузвельт уже не пропонував нових масштабних соціально-економічних перетворень. На думку дослідника, остаточне економічне відновлення було досягнуте лише в умовах воєнної мобілізації. Водночас війна застала Сполучені Штати вже суттєво зміненими: були сформовані інститути фінансової, соціальної, трудової та ринкової стабілізації, які стали важливою основою післявоєнного розвитку країни [34, розд. 12].

Одним із найвагоміших досягнень «Нового курсу» стала стабілізація фінансової системи. Банківська криза 1933 р. переконливо засвідчила, що без активного державного втручання американська фінансова система не здатна самотійно відновити довіру вкладників і кредиторів. Вирішальне значення мало не лише тимчасове закриття банків та перевірка їхньої платоспроможності, а й створення довготривалих механізмів контролю та страхування. Як підкреслює Д. Кеннеді, адміністрація Рузвельта не вдалася до націоналізації банківської сфери, а зберегла приватний характер фінансової системи, водночас суттєво змінивши правила її функціонування. Закон Гласса–Стіголла відокремив комерційні банки від інвестиційних, а створення Федеральної корпорації страхування депозитів (FDIC) забезпечило страхування вкладів населення до 5000 доларів, що істотно знизило ризик банківських панік. За оцінкою дослідника, після 1933 р. кількість банкрутств банків скоротилася з сотень випадків щорічно до менш ніж десяти на рік упродовж наступних десятиліть [34, розд. 12].

Подальше зміцнення фінансової системи було пов'язане із запровадженням механізму страхування депозитів, який гарантував вкладникам збереження їхніх коштів у межах установленого державою ліміту та фактично усував головну причину масових вилучень вкладів під час кризових явищ [76, с. 201].

Важливим елементом реформування фінансового сектору стало також створення Комісії з цінних паперів і бірж (SEC). Її діяльність була спрямована на підвищення прозорості фондового ринку шляхом запровадження обов'язкового

розкриття фінансової інформації компаніями, оприлюднення звітності та проведення незалежного аудиту. Таким чином, держава не обмежувала функціонування приватного ринку капіталу, а створювала необхідні умови для його стабільнішого та передбачуванішого розвитку [34, розд. 12]. Отже, фінансова політика «Нового курсу» мала не антикапіталістичний, а регулятивно-стабілізаційний характер і була спрямована на підвищення стійкості ринкової системи.

Водночас результати фінансових реформ доцільно розглядати у ширшому монетарному контексті. Аналіз М. Бордо, присвячений інтерпретації праці М. Фрідмана та А. Шварц «A Monetary History of the United States, 1867–1960», демонструє, що Велика депресія була не лише кризою виробництва чи сукупного попиту, а й наслідком серйозних прорахунків у сфері грошово-кредитної політики. З цієї точки зору стабілізація банківської системи, відхід від жорсткого золотого стандарту, збільшення ліквідності та відновлення суспільної довіри до фінансових установ стали необхідними передумовами економічного пожвавлення [8, с. 15–78]. Отже, вплив «Нового курсу» на економічне відновлення проявлявся не лише через соціальні програми та державні витрати, а й через формування нових засад функціонування фінансово-монетарного середовища.

Отже, у 1935–1939 рр. політика «Другого Нового курсу» набула якісно нового змісту, змістивши акцент із подолання безпосередніх наслідків економічної кризи на формування довготривалих механізмів соціального захисту та регулювання трудових відносин. У цей період адміністрація Ф. Д. Рузвельта значно розширила сферу відповідальності федеральної влади, поширивши державне регулювання не лише на економічну, а й на соціальну сферу. Ключовими здобутками стали Закон про соціальне забезпечення 1935 р., який заклав основи системи пенсійного страхування, страхування від безробіття та підтримки соціально вразливих категорій населення, а також Закон Вагнера, що гарантував право працівників на профспілкову організацію та колективний захист своїх інтересів. Водночас реформи мали низку суттєвих обмежень,

оскільки не охоплювали значну частину сільськогосподарських і домашніх працівників, а також зберігали регіональні та расові диспропорції. Незважаючи на те, що до 1939 р. Велика депресія не була остаточно подолана, а економічне відновлення залишалося нестійким, саме в межах «Другого Нового курсу» було закладено інституційні основи американської соціальної держави та сформовано засади «змішаної економіки», у якій ринкові механізми поєднувалися з активною регулятивною та соціальною роллю федеральної влади.

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «НОВОГО КУРСУ» Ф. Д. РУЗВЕЛЬТА У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ ОПРАЦЮВАННЯ

У сучасній шкільній історичній освіті важливе місце посідає не лише засвоєння учнями фактів, дат і понять, а й формування здатності аналізувати історичні процеси, порівнювати різні шляхи розвитку держав, працювати з історичними джерелами та робити власні висновки. У цьому контексті тема «Нового курсу» Ф. Рузвельта має значний навчальний потенціал, оскільки дозволяє розглянути проблему державного регулювання економіки, соціальної політики, трудових прав і ролі демократії в умовах глибокої кризи.

Тема «Нового курсу» Ф. Рузвельта вивчається у 10 класі в межах курсу всесвітньої історії, у розділі про провідні держави світу в міжвоєнний період. Навчальна програма з історії для 6–11 класів передбачає вивчення процесів, пов'язаних із міжвоєнним розвитком провідних країн світу, світовою економічною кризою та різними моделями виходу з неї [10]. У курсі «Історія: Україна і світ» для 10–11 класів також простежується увага до взаємозв'язку політичних, економічних і соціальних процесів, що дає можливість розглядати «Новий курс» не ізольовано, а в ширшому контексті світової історії першої половини XX ст. [29].

У календарно-тематичному плануванні з всесвітньої історії для 10 класу тема США подана в розділі «Провідні держави світу в міжвоєнний період». Зокрема, в уроці № 11 передбачено вивчення теми: «Сполучені Штати Америки. Зростання ролі США на міжнародній арені. Доба проспериті. Велика депресія. Новий курс Франкліна Рузвельта, його складові та основні наслідки» [31]. Отже, у шкільному курсі ця тема має комплексний характер: учні мають не лише запам'ятати окремі реформи, а й зрозуміти причини переходу США від економічного піднесення 1920-х рр. до Великої депресії, а потім до активного державного регулювання.

У підручнику О. В. Гісема та О. О. Мартинюка тема розглядається в параграфі «Сполучені Штати Америки». Автори подають матеріал через послідовний розгляд економічного піднесення 1920-х рр., кризи 1929 р., політики

Г. Гувера та приходу до влади Ф. Д. Рузвельта. Особливу увагу звернено на соціальні наслідки Великої депресії: безробіття, банкрутства, зубожіння населення, а також на обмеженість підходу адміністрації Гувера, яка робила ставку на приватну благодійність і співпрацю бізнесу та профспілок [11, с. 39]. Така подача матеріалу є зручною для учнів, оскільки дозволяє зрозуміти, чому реформи Ф. Рузвельта стали відповіддю не лише на економічну, а й на соціальну кризу.

У підручнику І. Щупака тема «Нового курсу» також подається як частина ширшого аналізу розвитку США у міжвоєнний період. Методичний апарат підручника спрямований на формування в учнів умінь не тільки відтворювати фактичний матеріал, а й аналізувати історичні процеси. Після вивчення теми учням пропонується назвати соціальні наслідки Великої депресії, визначити основні принципи програми «Нового курсу» та її головні заходи, а також обговорити в групах питання про актуальність реформ Рузвельта для сучасності [87, с. 43–44]. Це створює можливість для використання на уроці елементів групової роботи, дискусії та проблемного навчання.

У підручнику П. Полянського тема США розміщена в § 6 «Сполучені Штати Америки», який починається на с. 72 [63, с. 72]. У межах цього параграфа розглянуто добу «проспериті», Велику депресію і «Новий курс» Ф. Рузвельта. Автор подає конкретні статистичні дані про кризу: зокрема, зазначає, що у 1932 р. майже кожен четвертий працездатний американець втратив роботу, ціни на сільськогосподарську продукцію знизилися більше ніж наполовину, а 1932–1933 рр. стали найгіршими роками Великої депресії [63, с. 78]. У цьому ж параграфі подано поняття «державне регулювання економіки» як активне втручання держави в економічні процеси для забезпечення розвитку господарства, стабільності грошової одиниці та надходжень до бюджету [63, с. 79]. Це визначення є важливим для формування понятійного апарату учнів.

У підручнику Т. Ладиченко матеріал також відповідає програмі з всесвітньої історії рівня стандарту і охоплює період між Першою та Другою світовими війнами. У підручнику використано документальні, статистичні,

картографічні матеріали, інтернет-ресурси, запитання й завдання, що сприяють осмисленню історичних подій [44, с. 2]. Авторка орієнтує учнів не лише на засвоєння знань, а й на формування предметних і загальних компетентностей, зокрема хронологічної, просторової, інформаційної, логічної, аксіологічної та мовленнєвої [44, с. 3]. Це дає підстави використовувати підручник як основу для компетентнісного підходу під час вивчення теми «Нового курсу».

Під час вивчення теми «Нового курсу» доцільно формувати хронологічну компетентність. Учні мають установити послідовність основних подій: період «проспериті» 1920-х рр., біржовий крах 1929 р., Велику депресію 1929–1933 рр., перемогу Рузвельта на виборах 1932 р., початок реформ 1933 р. та реалізацію «Нового курсу» в 1933–1939 рр. У підручнику І. Щупака ці дати винесені окремим блоком для запам'ятовування, що допомагає учням краще структурувати матеріал [87, с. 44; 56]. Ефективним завданням може бути складання хронологічної таблиці «Від доби проспериті до «Нового курсу», у якій учні фіксують дату, подію та її наслідки.

Інформаційна компетентність формується через роботу з текстом підручника, статистичними даними, ілюстраціями та історичними джерелами. Наприклад, у підручнику О. Гісема і О. Мартинюка використано ілюстрацію безробітного в пошуках роботи, до якої подано запитання про те, яку інформацію про становище країни в період Великої депресії можна отримати з цього зображення [11, с. 39]. Такий тип завдання привчає учнів розглядати ілюстрацію не як другорядний матеріал, а як історичне джерело.

Логічна компетентність може формуватися через встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Учні можна запропонувати схему: «економічне піднесення 1920-х рр. – біржові спекуляції – крах фондового ринку – банківська криза – безробіття – державне втручання». На основі цієї схеми учні мають пояснити, чому політика невтручання держави в економіку не дала швидкого результату, а адміністрація Рузвельта перейшла до активного регулювання. Для цього можна використати матеріал підручника П. Полянського, де «Новий курс» пояснюється як програма довготривалого реформування економіки, зокрема

державного регулювання фінансових, економічних і соціальних відносин [63, с. 79].

Аксіологічна компетентність формується через оцінку історичних явищ. Тема «Нового курсу» є зручною для обговорення проблемного питання: «Чи може держава активно втручатися в економіку в умовах кризи?». Учні можуть оцінити позитивні результати реформ Ф. Рузвельта: стабілізацію банківської системи, створення робочих місць, підтримку фермерів, розвиток соціального захисту. Водночас варто звернути увагу і на обмеження реформ: неповне охоплення населення соціальними гарантіями, нерівномірну допомогу різним групам, збереження расової та соціальної нерівності. Такий підхід сприяє формуванню в учнів уміння бачити історичні явища не однобічно, а в їхній складності.

Громадянська компетентність пов'язана з усвідомленням ролі держави й суспільства в подоланні криз. На прикладі «Нового курсу» учні можуть зрозуміти, що економічна криза впливає не лише на виробництво чи фінанси, а й на повсякденне життя людей: роботу, житло, доходи, соціальну безпеку, родинне життя. Тому доцільно поставити учням запитання: «Які уроки досвіду США 1930-х рр. можуть бути актуальними для сучасних держав?». Подібне завдання є і в підручнику Щупака, де учням пропонується визначити, які реформи «Нового курсу» можуть бути актуальними для сьогодення [87, с. 43–44].

Під час вивчення теми доцільно використовувати словесні методи навчання: пояснення, розповідь, опис, проблемний виклад. Пояснення потрібне для розкриття понять «проспериті», «фондова біржа», «Велика депресія», «державне регулювання економіки», «соціальне забезпечення». Розповідь учителя може бути спрямована на опис становища американського суспільства на початку 1930-х рр.: банкрутства банків, масове безробіття, падіння цін на сільськогосподарську продукцію, втрату населенням довіри до ринку й держави. Проблемний виклад можна побудувати навколо питання: «Чому багата і промислово розвинена країна опинилася в умовах такої глибокої соціально-економічної кризи?». Методичну основу для добору прийомів навчання

становить праця О. Пометун та Г. Фреймана, у якій підкреслено, що навчання історії має бути спрямоване не лише на передачу готових знань, а й на організацію активної пізнавальної діяльності учнів. Тому під час вивчення теми «Нового курсу» доцільно поєднувати вище перелічені методи, які допомагають учням не тільки запам'ятати реформи Ф. Рузвельта, а й зрозуміти їхні причини, зміст і наслідки [66, с. 12–17].

Важливе місце мають займати діалогічні методи. Евристичну бесіду можна провести за такими питаннями: «Чому біржовий крах 1929 р. переріс у загальнонаціональну кризу?», «Чому політика Г. Гувера не змогла швидко подолати депресію?», «У чому полягала новизна політики Ф.Рузвельта?». Такі питання не лише перевіряють знання учнів, а й спонукають їх до самостійного пошуку відповіді.

Ефективним є використання інтерактивних технологій навчання. О. Пометун і Л. Пироженко розглядають інтерактивне навчання як підхід, що передбачає активну взаємодію учнів, використання групової, парної та кооперативної роботи, дискусій і ситуативного моделювання [65, с. 5–7]. Авторки зазначають, що групова навчальна діяльність сприяє позитивному ставленню до навчання, розвиває вміння працювати в групі та забезпечує високу активність учнівського колективу [65, с. 20–21]. Тому під час вивчення «Нового курсу» доцільно використовувати роботу в малих групах.

Загальнодидактичне обґрунтування такого підходу можна пов'язати з положеннями О. Я. Савченко, яка розглядає сучасний урок як процес активної взаємодії вчителя й учнів, спрямований на розвиток мислення, самостійності та навчальної мотивації. З огляду на це вивчення теми «Нового курсу» має будуватися не лише на поясненні матеріалу, а й на залученні учнів до аналізу проблемних ситуацій, порівняння історичних явищ, роботи з документами та формулювання власних висновків [75, с. 82–83; с.100–101].

Один із можливих варіантів групової роботи – поділ класу на групи за напрямами реформ. Перша група досліджує банківську реформу і відмову від золотого стандарту, друга – промислову політику через NIRA, третя – аграрну

політику через AAA, четверта – програми громадських робіт, п'ята – соціальне забезпечення і Закон Вагнера. Кожна група має заповнити таблицю: «Проблема – захід адміністрації Рузвельта – результат – обмеження». Для роботи з джерелами можна використати матеріали National Archives щодо NIRA [22], GovInfo щодо AAA [25], Social Security Administration щодо Social Security Act [28], а також матеріали Living New Deal Project для ілюстрації програм громадських робіт [68].

Ще одним методом є дискусія. Її можна організувати навколо питання: «Новий курс» Ф. Рузвельта – порятунок демократії чи надмірне посилення держави?». Учні мають підготувати аргументи «за» і «проти» державного втручання. Одна частина класу може захищати позицію, що активна роль держави була необхідною в умовах кризи, інша — звертати увагу на зростання бюрократії, великі державні витрати та обмеження свободи ринку. Така форма роботи сприяє розвитку критичного мислення та вміння аргументувати власну думку.

Доцільною є і рольова гра. Наприклад, можна провести умовне засідання «Суспільство США обговорює «Новий курс». Учні отримують ролі: представник адміністрації Рузвельта, фермер, безробітний робітник, банкір, підприємець, представник профспілки, здольник із Півдня, журналіст. Кожен має пояснити, як реформи вплинули на його соціальну групу. Така робота допомагає учням зрозуміти, що «Новий курс» мав різне значення для різних верств населення.

Наочні методи також мають велике значення. Доцільно використовувати схеми, таблиці, діаграми, фотографії безробітних, зображення громадських робіт, карти проєктів «Нового курсу». У підручнику П. Полянського подано статистичні дані щодо рівня безробіття в США у 1931–1933 рр., що може бути використано для аналізу масштабів кризи [63, с. 79]. Учні можуть побудувати короткий висновок за статистикою: як змінювався рівень безробіття і чому це стало підставою для державного втручання.

Практичну роботу з теми можна організувати у формі аналізу історичного документа. Для цього доцільно використати матеріали Franklin D. Roosevelt

Presidential Library and Museum про перші 100 днів Рузвельта [62], текст Закону про відновлення національної промисловості [22], Закону про регулювання сільського господарства [25] або матеріали Адміністрації соціального забезпечення про Закон про соціальне забезпечення [28]. Учні можна поставити запитання: «Яку проблему мав вирішити цей документ?», «Які повноваження отримувала держава?», «Які групи населення мали отримати допомогу?», «Які можливі обмеження такого заходу?».

Проектна робота також є ефективним способом опрацювання теми. Учні можуть підготувати міні-проекти на теми: «Перші сто днів Рузвельта», «Громадські роботи як спосіб боротьби з безробіттям», «Соціальне забезпечення у США: початок системи», «Чи був «Новий курс» успішним?», «Державне регулювання економіки: досвід США 1930-х рр.». Результати можуть бути представлені у формі презентації, інфографіки, історичної карти або порівняльної таблиці.

Окремо варто використати порівняльний метод. Учні можуть порівняти політику США з політикою Німеччини, Італії, Великої Британії або Франції у відповідь на світову економічну кризу. Це допомагає показати, що в 1930-х рр. держави шукали різні шляхи подолання кризи: демократичне реформування, авторитарну мобілізацію, посилення державного контролю або соціальні компроміси. У такому порівнянні «Новий курс» постає як приклад демократичної відповіді на економічну кризу.

Отже, тема «Нового курсу» Ф. Д. Рузвельта має значний методичний потенціал у шкільному курсі всесвітньої історії. Вона дозволяє учням вивчити причини та наслідки Великої депресії, зрозуміти роль держави в умовах кризи, проаналізувати соціальні й економічні реформи, а також оцінити їхнє значення для подальшого розвитку США. Найдоцільніше вивчати цю тему через поєднання пояснення вчителя, аналізу підруничкового матеріалу, роботи з історичними документами, групових завдань, дискусій, рольових ігор, проєктів і порівняльних таблиць. Такий підхід сприяє формуванню хронологічної, інформаційної, логічної, аксіологічної та громадянської компетентностей учнів.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено комплексне історико-теоретичне та системно-структурне дослідження соціоекономічного курсу адміністрації Ф. Рузвельта в США у 1933–1939 рр. Проведений аналіз дозволив простежити інституційну еволюцію американської моделі державного управління в умовах екстраординарної кризи Великої депресії, що виявилася у транзиті від класичної ліберальної доктрини невтручання до стратегії активного державного дирижизму фінансової, промислової, аграрної, соціальної та трудової сфер.

Аналіз історіографічного та джерельного базису засвідчив, що реформаторська спадщина Ф. Рузвельта посідає одне з центральних місць у дискусійному полі міждисциплінарних досліджень XX–XXI ст. На основі опрацювання американських, європейських та вітчизняних розвідок виокремлено ключові методологічні підходи до інтерпретації «Нового курсу»: як антикризової програми, спроби капіталістичної стабілізації та передумови формування держави загального добробуту. Залучення до джерельної бази (законодавчих актів, виконавчих указів, мемуаристики та офіційної документації федеральних відомств) дозволило верифікувати ці теоретичні візії істориків через призму нормативно-правового праксису досліджуваної доби.

У ході дослідження встановлено, що передумови формування політики «Нового курсу» були безпосередньо пов'язані з наслідками Великої депресії 1929–1933 рр. Глибока економічна криза, яка проявилася у масовому безробітті, банкрутстві банків, скороченні промислового виробництва, аграрній депресії та погіршенні рівня життя населення, засвідчила обмеженість традиційної моделі ринкового саморегулювання. За цих умов адміністрація Франкліна Делано Рузвельта була змушена перейти до активного державного втручання в економічні та соціальні процеси.

Першочерговим завданням раннього «Нового курсу» стала стабілізація фінансової системи. Банківська криза 1933 р. продемонструвала критичний рівень недовіри населення до банківських установ і механізмів фінансового регулювання. Запровадження «банківських канікул», ухвалення Закону про

надзвичайну банківську допомогу, реорганізація банківської системи, створення системи страхування депозитів та відмова від золотого стандарту сприяли відновленню фінансової стабільності та створили передумови для реалізації подальших реформ.

Важливим напрямом соціально-економічної політики стало державне регулювання промисловості та сільського господарства. Закон про відновлення національної промисловості (NIRA) був спрямований на стабілізацію виробництва, регулювання конкуренції, умов праці та рівня заробітної плати, тоді як Закон про регулювання сільського господарства (AAA) мав на меті подолання аграрного перевиробництва, підтримку фермерських господарств і підвищення цін на сільськогосподарську продукцію. Попри суперечливість окремих положень і подальше скасування частини програм Верховним судом США, ці реформи започаткували новий підхід до взаємодії держави та економіки.

Суттєве значення у подоланні наслідків кризи мали програми громадських робіт і зайнятості. Створення Адміністрації цивільних робіт, Громадянського корпусу охорони природи та інших федеральних агенцій засвідчило перехід держави від пасивної соціальної допомоги до активної політики забезпечення зайнятості населення. Реалізація цих програм дала можливість працевлаштувати мільйони американців, сприяла розвитку інфраструктури та зменшенню соціальної напруги в суспільстві.

Наступним етапом реформ став «Другий Новий курс», у межах якого особливого значення набули соціальна політика та захист трудових прав. Ухвалення Закону про соціальне забезпечення 1935 р. започаткувало систему пенсійного страхування, страхування на випадок безробіття та державної підтримки соціально вразливих категорій населення. Водночас Закон Вагнера закріпив право працівників на профспілкову діяльність і колективні переговори. Ці перетворення суттєво розширили соціальні функції держави та заклали основи американської системи соціального захисту.

Проведене дослідження показало, що результати соціально-економічної політики Ф. Рузвельта були неоднозначними. Незважаючи на те, що до 1939 р.

Велику депресію не було остаточно подолано, а рівень безробіття залишався досить високим, реформи «Нового курсу» забезпечили стабілізацію економіки та сприяли модернізації механізмів державного управління. Їхнє головне історичне значення полягає у формуванні моделі змішаної економіки, в якій ринкові механізми поєднувалися з державним регулюванням, соціальними гарантіями та фінансовим контролем.

Окрему увагу в роботі приділено освітньому потенціалу теми «Нового курсу» у шкільному курсі всесвітньої історії. Встановлено, що вивчення цієї проблематики сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про причини та наслідки економічних криз, роль держави в суспільному розвитку, значення соціальної політики та демократичних реформ. Аналіз навчальних програм і підручників для 10 класу засвідчив, що тема має комплексний характер і дозволяє розкривати економічні, соціальні, політичні та правові аспекти розвитку США в міжвоєнний період.

З'ясовано, що ефективне опрацювання теми потребує поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання. Найбільш результативними є аналіз історичних документів, робота зі статистичними матеріалами, використання порівняльних таблиць, дискусій, проєктних завдань і цифрових ресурсів. Такі підходи сприяють розвитку критичного мислення, навичок аналізу історичних джерел та вміння оцінювати історичні події з різних позицій.

Отже, соціально-економічна політика адміністрації Ф. Д. Рузвельта у 1933–1939 рр. стала одним із найважливіших етапів розвитку Сполучених Штатів Америки у XX ст. «Новий курс» був не лише відповіддю на виклики Великої депресії, а й започаткував якісно нову модель взаємовідносин між державою, економікою та суспільством. Саме в цей період були закладені основи сучасної системи державного регулювання, соціального захисту населення та трудового законодавства, що визначили подальший розвиток американської держави впродовж наступних десятиліть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акт про позики домовласникам: закон США від 13 червня 1933 р. GovInfo. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-11132/pdf/COMPS-11132.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).
2. Акт про Теннессійську долину: закон США від 18 травня 1933 р. GovInfo. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/COMPS-2978> (дата звернення: 09.05.2026).
3. Адміністрація громадських робіт. Living New Deal Project. URL: <https://livingnewdeal.org/glossary/public-works-administration-pwa-1933-1943/> (дата звернення: 18.05.2026).
4. Адміністрація цивільних робіт. Living New Deal Project. URL: <https://livingnewdeal.org/glossary/civil-works-administration-cwa-1933/> (дата звернення: 18.05.2026).
5. Бернанке Б. С. Гроші, золото і Велика депресія: виступ на лекції імені Г. Паркера Вілліса з економічної політики, Університет Вашингтона і Лі, Лексингтон, Вірджинія, 2 березня 2004 р. Board of Governors of the Federal Reserve System. URL: <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2004/200403022/default.htm> (дата звернення: 09.05.2026).
6. Бернс Дж. М. Рузвельт: лев і лис. Нью-Йорк: Harcourt, Brace and Company, 1956. 553 с. URL: <https://archive.org/details/rooseveltlionfox0000burn/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 11.05.2026).
7. Бернстайн Б. Дж. «Новий курс»: консервативні досягнення ліберальної реформи. *До нового минулого: дисидентські есе з американської історії.* / за ред. Б. Дж. Бернстайна. Нью-Йорк : Pantheon Books, 1968. С. 263–288. URL: <https://2.files.edl.io/XbGNSG7mPNkiOEGOtir5CBZlq3xwuAkHgsEjE5Ny6cOIFuV2.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).

8. Бордо М. Д. Внесок праці «Монетарна історія Сполучених Штатів, 1867–1960» у монетарну історію. / за ред. М. Д. Бордо. Чикаго : University of Chicago Press, 1989. Р. 15–78.
9. Велика депресія і «Новий курс». Federal Reserve History. URL: <https://www.federalreservehistory.org/essays/great-depression> (дата звернення: 11.05.2026).
10. Всесвітня історія. Історія України. 6–11 класи : навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ : HREC PRESS, 2022. 260 с.
11. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Ранок, 2018. 176 с.
12. Гіггс Р. Криза і Левіафан: ключові епізоди зростання американської держави. Нью-Йорк : Oxford University Press ; Pacific Research Institute for Public Policy, 1987. 350 с. URL: <https://archive.org/details/crisisleviathanc0000higg/page/n9/mode/2up> (дата звернення: 11.05.2026).
13. Гончар Ю. Б. Вивчення періоду «Нового курсу» Франкліна Д. Рузвельта: сучасний стан, проблеми і дослідницькі перспективи. *Всесвітня історія очима українських істориків*: збірник наукових статей учасників конференції, Київ, 8 грудня 2011 р. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. С. 193–201.
14. Гофстедтер Р. Американська політична традиція. Нью-Йорк : Alfred A. Knopf, 1948. 378 с. URL: <https://archive.org/details/americanpolitica00hofs> (дата звернення: 04.05.2026).
15. Грабовський С. Рузвельт: у двобої з кризою. *Українська правда*. 2009. 12 січня. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/01/12/3668947/> (дата звернення: 25.05.2026).
16. Громадянський корпус охорони природи: виконавчий наказ № 6101 від 5 квітня 1933 р. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-6101-relief-unemployment-through-the-performance-useful-public-work> (дата звернення: 08.05.2026).

17. Гелбрейт Дж. К. Великий крах 1929 року. Бостон : Houghton Mifflin Company, 1954. 212 с. URL: <https://archive.org/details/greatcrash192900galb> (дата звернення: 04.05.2026).
18. Даллек Р. Франклін Делано Рузвельт. Життя політика. Київ : КМ-БУКС, 2019. 550 с.
19. Долматов І. В. Особливості правового становища «Нового курсу» Президента США Ф. Рузвельта. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 41–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_1_9 (дата звернення: 11.05.2026).
20. Економічна політика «Нового курсу»: Ф. Д. Рузвельт і Конгрес, 1933–1938. / ред. Пол Кесаріс ; вступ Дж. А. Шварца. Бетесда : University Publications of America, 1990. 195 с. URL: <https://www.roosevelt.nl/app/uploads/2021/07/New-Deal-Economic-Policies-FDR-and-the-Congress-1933-1938.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).
21. Житловий акт США: закон США від 1 вересня 1937 р. GovInfo. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-10348/pdf/COMPS-10348.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).
22. Закон про відновлення національної промисловості 1933 р. (*National Industrial Recovery Act of 1933*). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/national-industrial-recovery-act> (дата звернення: 20.05.2026).
23. Закон про надзвичайну банківську допомогу 1933 р.: офіційний текст закону від 9 березня 1933 р. FRASER, Federal Reserve Bank of St. Louis. URL: <https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/historical/congressional/emergency-banking-act-1933.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).
24. Закон про охорону ґрунтів: Public Law 74-46 від 27 квітня 1935 р. GovInfo. URL: <https://www.govinfo.gov/link/statute/49/163> (дата звернення: 11.05.2026).

25. Закон про регулювання сільського господарства 1933 р.: закон США від 12 травня 1933 р. GovInfo. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-10254/pdf/COMPS-10254.pdf> (дата звернення: 09.05.2026).
26. Зінн Г. Народна історія США. Київ, 2020. 879 с.
27. Ікес Г. Л. Таємний щоденник Гарольда Л. Ікеса. Том I: Перша тисяча днів, 1933–1936. Нью-Йорк, 1953. 758 с. URL: <https://archive.org/details/secretdiaryofhar00ickerich/page/n9/mode/2up> (дата звернення: 20.05.2026).
28. Історія Закону про соціальне забезпечення. U.S. Social Security Administration. URL: <https://www.ssa.gov/history/35act.html> (дата звернення: 10.05.2026).
29. Історія: Україна і світ. 10–11 класи : навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.history.U.and.W-10-11.pdf> (дата звернення: 20.05.2026).
30. Камінський М. І. Президент Франклін Рузвельт і його «Новий курс» реформ. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 213–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2014_12_50 (дата звернення: 11.05.2026).
31. Календарно-тематичне планування всесвітньої історії. 10 клас : 35 год на рік, 1 година на тиждень. 2022. URL: <https://naurok.com.ua/kalendarno-tematiczne-planuvannya-vsesvitno-istori-10-klas-35-god-na-rik-1-godina-na-tizhden-420416.html> (дата звернення: 21.05.2026).
32. Кацнельсон А. Сам страх: «Новий курс» і витоки нашого часу. Нью-Йорк : Liveright Publishing Corporation, 2013. 718 с. URL: <https://archive.org/details/fearitselfnewdea0000katz> (дата звернення: 11.05.2026).
33. Кейзерлінг Л. «Новий курс» і його сучасне значення в національній економічній та соціальній політиці. *Washington Law Review*. 1984. Vol. 59. URL: <https://digitalcommons.law.uw.edu/wlr/vol59/iss4/5/> (дата звернення: 11.05.2026).

34. Кеннеді Д. М. Свобода від страху. Оксфорд : Oxford University Press, 1999. 936 с. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Freedom_from_Fear/fehZMhL5T_EC?hl=ru&gbpv=1&kptab=overview (дата звернення: 11.05.2026).
35. Козинець О. Г., Козинець І. Г. Соціальна складова політики нового курсу Ф. Д. Рузвельта. *Молодий вчений*. 2015. № 2(1). С. 230–234.
36. Коломойцев В. Е. Формування ідеології «Нового курсу» президента США Ф. Д. Рузвельта. Луганськ, 1997. 43 с.
37. Коляда І. «Новий курс» Ф. Д. Рузвельта і права опозиція. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2000. 240 с.
38. Комаренко О., Клюкало М. Програми громадських робіт як складова частина внутрішньої політики Ф. Д. Рузвельта в 30-х рр. XX ст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія*. Київ, 2013. Вип. 2(115). С. 22–25.
39. Комаренко О. Ю., Клюкало М. В. Житлова реформа в США в період адміністрацій Ф. Рузвельта та Г. Трумена (1933–1953 рр.). *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2015. Вип. 96(5). С. 180–184.
40. Конкін П. К. Завтра – новий світ: програма громад «Нового курсу». Ітака, Нью-Йорк : Cornell University Press, 1959. 380 с. URL: <https://ia801608.us.archive.org/19/items/tomorrownewworld00conkrich/tomorrownewworld00conkrich.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).
41. Кравченко М. Ідея «повної зайнятості» у США на початку 1940-х рр. *Шевченківська весна 2017*. С. 254–257.
42. Кравченко М. Освітні проєкти в США в межах політики «Нового курсу» адміністрації Ф. Д. Рузвельта. *Дні науки історичного факультету*. 2016. С. 207–211.
43. Кравченко М. В. Соціальна політика адміністрацій Ф. Д. Рузвельта та Г. Трумена (1933–1952 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2021. 20 с. URL:

https://www.academia.edu/49074597/Соціальна_політика_адміністрацій_Ф_Д_Рузвельта_та_Г_Трумена_1933_1952_рр_автореферат (дата звернення: 11.05.2026).

44. Ладиченко Т. В. Всесвітня історія : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 160 с.

45. Лейхтенбург В. Е. Франклін Д. Рузвельт і «Новий курс», 1932–1940 (*Franklin D. Roosevelt and the New Deal, 1932–1940*). Нью-Йорк : Harper & Row, 1963. URL: <https://archive.org/details/franklindrooseve00leuc/page/n435/mode/2up> (дата звернення: 11.05.2026).

46. Лозинський А. Ф. Соціальні аспекти ролі особистості в історії подолання світових криз. «Новий курс» Франкліна Рузвельта та сім висновків для... : зб. наук. праць. 2004. № 5. С. 9–15.

47. Лушак В. В. Становлення американської історіографії Нового курсу (1930-і – початок 1960-х рр.). *Проблеми всесвітньої історії*. 2023. № 4(24). С. 172–192. URL: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/download/288/261/524> (дата звернення: 11.05.2026).

48. Манро С. Б. Ресурси «Нового курсу» в Орегоні від PWA та WPA, 1933–1943. Portland : Oregon State Historic Preservation Office, 2021. 121 с. URL: https://www.oregon.gov/oprd/OH/Documents/OR_Statewide_OregonNewDealResourcesFromThePWAandWPA%2C1933-1943MPD.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

49. Мартін П. П., Вівер Д. А. Соціальне забезпечення: історія програми та політики. *Social Security Bulletin*. 2005. Vol. 66, No. 1. P. 1–15.

50. Мартінес М. «Новий курс» і впровадження держави добробуту (*The New Deal and the Implementation of the Welfare State*). Остін : University of Texas at Austin, 2020. 61 с. URL: <https://repositories.lib.utexas.edu/server/api/core/bitstreams/e5c192b0-f88d-4094-a915-9b60591aea2b/content> (дата звернення: 11.05.2026).

51. Національна молодіжна: виконавчий наказ № 7086 від 26 червня 1935 р. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-7086-establishing-the-national-youth-administration> (дата звернення: 11.05.2026).

52. Національний житловий акт: закон США від 27 червня 1934 р. GovInfo. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-10343/pdf/COMPS-10343.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).

53. Національний закон про трудові відносини 1935 р. / Закон Вагнера: закон США про трудові відносини від 5 липня 1935 р. National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/national-labor-relations-act> (дата звернення: 09.05.2026).

54. «Новий курс» і WPA: зміна обличчя американського Заходу. National Park Service. URL: <https://www.nps.gov/search/?query=The+New+Deal+and+the+WPA%3A+Changing+the+Face+of+the+American+West.+National+Park+Service&sitelimit=&affiliate=nps> (дата звернення: 12.05.2026)

55. Овчаренко А. О. Аграрна проблема і аграрна політика США в період «Великої депресії» і «Нового курсу» Ф. Рузвельта. *Український селянин*. 2005. Вип. 9. С. 41–44.

56. Одерій Т. В. Формування ключових компетентностей на уроках історії : метод. матеріал. 2025. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0200o4wt-37b0.docx.html> (дата звернення: 10.05.2026).

57. Огляд Адміністрації прогресу робіт. National Archives. URL: <https://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/069.html> (дата звернення: 11.05.2026).

58. Опальник В. Основні принципи та положення «Нового курсу». *Вісник студентського наукового товариства інституту історії, етнології і права*. Вінниця, 2016. № 14. С. 213–221.

59. Опальник В. В. «Новий курс» Ф. Д. Рузвельта : дипломна робота бакалавра. Вінниця, 2016. 76 с.

60. Перга Т. Ю. Екологічні аспекти «Нового курсу» президента США Франкліна Рузвельта. *Проблеми всесвітньої історії*. 2018. № 2. С. 104–117.

61. Перкінс Ф. Рузвельт, якого я знала. Нью-Йорк : Viking Press, 1946. 488 с. URL:

<https://dn790007.ca.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.52346/2015.52346.Roosevelt-I-Knew.pdf> (дата звернення: 10.05.2026).

62. Перші 100 днів Ф. Д. Рузвельта. Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum. URL: <https://www.fdrlibrary.org/documents/356632/390886/actionguide.pdf/07370301-a5c1-4a08-aa63-e611f9d12c34> (дата звернення: 20.05.2026).

63. Полянський П. Б. Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ : Грамота, 2018. 256 с.

64. Польовик С. Політика президента США Ф. Д. Рузвельта щодо залучення волонтерів під час кризи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 118–127.

65. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок та інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. О. І. Пометун. Київ, 2003. 181 с.

66. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.

67. Програми, створені або розширені в межах «Нового курсу». Living New Deal Project. URL: <https://livingnewdeal.org/programs-created-or-enhanced-by-the-new-deal/> (дата звернення: 18.05.2026).

68. Проєкт «Живий Новий курс». University of California, Berkeley. URL: <https://livingnewdeal.org/> (дата звернення: 11.05.2026).

69. Ріміні Р. Коротка історія США. Київ : Віват, 2022. 496 с.

70. Роль уряду в «Новому курсі». Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/teachers/classroommaterials/presentationsandactivities/presentations/newdeal/> (дата звернення: 11.05.2026).

71. Рузвельт Ф. Д. Друга інавгураційна промова, 1937 р. The Avalon Project, Yale Law School. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/froos2.asp (дата звернення: 11.05.2026).

72. Рузвельт Ф. Д. Перша інавгураційна промова, 1933 р. The Avalon Project, Yale Law School. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/froos1.asp (дата звернення: 11.05.2026).

73. Рузвельт Ф. Д. Публічні документи та звернення Франкліна Д. Рузвельта. Нью-Йорк: Random House, 1938–1950. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Public_Papers_and_Addresses_of_Franklin_D._Roosevelt_Volume_01_1928_to_1932.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

74. Савенко Г. Є. Досвід антикризової аграрної політики США: «Новий курс» Франкліна Рузвельта. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/8.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).

75. Савченко О. Я. Дидактика сучасної школи : підручник. Київ : Генеза, 2012. 376 с.

76. Трубайчук А. Ф. Франклін Рузвельт. Київ : Асоціація істориків «Істина», 1995. 201 с.

77. Уршич Л. Економічна та соціальна політика Франкліна Делано Рузвельта до Другої світової війни (1933–1941). *Rostra*. 2021. № 11. С. 197–222. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/414699> (дата звернення: 11.05.2026).

78. Франклін Д. Рузвельт і «Новий курс». National Archives. URL: <https://www.archives.gov/research/alic/reference/new-deal.html> (дата звернення: 11.05.2026).

79. Франклін Д. Рузвельт і політика «Нового курсу». Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum. URL: <https://www.fdrlibrary.org/new-deal> (дата звернення: 11.05.2026).

80. Фолсом Б. Новий курс чи крива доріжка? Як економічна політика Ф. Рузвельта продовжила Велику депресію. Київ : Соціум ; Думка, 2016. 256 с.

81. Джеймс Дж. Фортуна «Новий курс» і старий фронтір: американська ідентичність, екологічний дизайн і Громадянський корпус охорони природи, 1933–1942. *Environment, Space, Place*. 2021. Vol. 13, Issue 1. Р. 37–73. DOI: <https://doi.org/10.5749/envispacplac.13.1.0037> (дата звернення: 09.11.2026).

82. Цифрові колекції Бібліотеки Конгресу: Велика депресія та «Новий курс». URL: <https://guides.loc.gov/great-depression-new-deal/digital-collections> (дата звернення: 11.05.2026).

83. Шинкаренко Л. Американська історіографія соціальних проблем Нового курсу Ф. Д. Рузвельта. *Наукові записки КДПУ. Серія: Історичні науки*. 2012. Вип. 15. С. 174–181.

84. Шинкаренко Л. Комітет економічної безпеки США в контексті соціальних програм Ф. Д. Рузвельта. *Наукові записки. Серія: Історичні науки*. 2012. Вип. 16. С. 198–206. URL: https://cusu.edu.ua/images/history/download/zbirnik/NZ_issue_16.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

85. Шлезінгер А. М. молодший. Криза старого порядку, 1919–1933. Бостон : Mariner Books, 1957. 600 с.

86. Шлезінгер А. М. молодший. Прихід «Нового курсу», 1933–1935. Бостон : Mariner Books, 1958. 690 с.

87. Щупак І. Я. Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ : Оріон, 2018. 208 с.

88. Юрченко М. М., Мазуренко А. С. Особливості «Нового курсу» Ф. Д. Рузвельта: політика виходу із кризи та можливість застосування її окремих аспектів у правовій системі України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 63–66.

89. Яо Ц., Чжао Х., Лі В., Їнь Т. Дослідження впливу «Нового курсу» Рузвельта на американську систему соціального забезпечення. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*. 2022. Vol. 5, Issue 2. P. 127–130. DOI: 10.25236/AJHSS.2022.050217. URL: <https://francispress.com/uploads/papers/ws3JbID0hUpOMIImixGEqE6eQW6RDNJmDVq0DNEa.pdf> (дата звернення: 20.05.2026).